

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา : การดำรงอยู่ของชุมชนช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 26

เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาถึงข้อมูลพื้นฐานของความเป็นมาของชาวไทลื้อในอาณาจักรสิบสองปันนาอันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการศึกษานี้ เนื่องจากข้อมูลต่างๆ อันได้แก่ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของชุมชน วิถีชีวิตของชาวบ้าน และโครงสร้างทางสังคมของชุมชน จะเป็นรากฐานให้เราเข้าใจ “ผู้นำ” ในโครงสร้างสังคมของชาวไทลื้อได้ดียิ่งขึ้น ช่วงเวลาที่ทำการศึกษานี้เป็นช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 ซึ่งเป็นช่วงที่เมืองและชุมชนต่างๆ ในสิบสองปันนา ยังไม่ได้รับอิทธิพลจากจีนมากนัก สามารถมองเห็นรากฐานของวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นไทลื้อไว้ค่อนข้างชัดเจน และรากฐานทางวัฒนธรรมดังกล่าว บางส่วนยังคงมีความสำคัญต่อชาวไทลื้อในชุมชนบ้านหลวงเหนือคงจะกล่าวต่อไป

2.1 ที่ตั้งและความเป็นมา

ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะรูปร่างหน้าตาคล้ายกับชาวไทยยวน หรือชื่อที่เรียกตัวเองว่า “คนเมือง” ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านนา แต่เดิมชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชนมีถิ่นฐานอยู่ในเขตอาณาจักรสิบสองปันนาที่มีความเป็นมา กว่าหนึ่งพันปี มีกษัตริย์ปกครองสืบมากกว่า 43 พระองค์ก่อนเป็นส่วนหนึ่งของจีน ซึ่งการที่สามารถสืบทอดราชวงศ์ปกครองอาณาจักร ได้ยาวนานนี้เป็นผลมาจากการที่อาณาจักรสิบสองปันนายอมอ่อนน้อมต่อทั้งจีน พม่า และล้านนา โดยส่งบรรณาการให้ทั้งสามอาณาจักร โดยตลอด

หากกล่าวถึงศักราชที่เริ่มสร้างบ้านแปลงเมืองแล้วยังคงไม่มีหลักฐานชิ้นใดที่ยืนยันถึงศักราชการก่อตั้งราชอาณาจักร แต่หากมองจากปฐมกษัตริย์ ที่อ้างว่าเป็นขุนเจือง กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ทั้งอาณาจักรล้านช้าง และอาณาจักรล้านนา ต่างอ้างว่าเป็นต้นราชวงศ์ ลวจักรราช ที่กษัตริย์ต้นสืบเชื้อสาย การก่อตั้งอาณาจักรสิบสองปันนาก็น่าจะอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 เนื่องจากกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์นี้ตามตำนาน กล่าวว่าประสูติในปี พ.ศ. 1642 และสิ้นพระชนชีพในที่รบเมื่อปี พ.ศ. 1719 ในขณะยกกองทัพไปตีขอม¹

¹ สงวน โชติสุขรัตน์, คนคี่เมืองเหนือ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2515), น. 12.

สิบสองปันนามีอาณาเขตตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ 21.1 ถึง 23.4 องศาเหนือ และลองจิจูดที่ 99.55 ถึง 101.5 องศาตะวันออก และมีพื้นที่กว่า 25,000 ตารางกิโลเมตร¹ ในปัจจุบันสิบสองปันนาถือเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนส่วนทิศใต้มีพรมแดนติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาวและประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งประเทศไทยพม่า เมืองหลวงในอดีตหรือเมืองที่เป็นศูนย์กลางคือเมืองเชียงรุ่ง

ในอดีตสิบสองปันนามีอาณาเขตที่กว้างขวางกว่าในปัจจุบันมาก ประกอบด้วยเมืองต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ ฟากตะวันตกของแม่น้ำโขง (ชาวลื้อเรียก “แม่น้ำของ”) มีเมืองเชียงรุ่ง เมืองฮ่า เมืองวง เมืองแหม่ เมืองถู เมืองออง เมืองลวง เมืองหน เมืองพาน เชียงเจิง เมืองฮาย เมืองงาด เชียงล่อ เมืองบาง เมืองอาง ลำเหนือ เมืองขาง

ฟากตะวันออกของแม่น้ำโขงประกอบด้วย เมืองล่า เมืองบวน เมืองฮิง เมืองบ่าง เมืองลา เมืองวัง เมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง เชียงทอง ฮีปาง ฮิง เมืองอูเหนือ และเมืองอูใต้ แต่ภายหลังถูกประเทศเจ้าอาณานิคมในอดีตอันได้แก่ฝรั่งเศสยึดครองและนำไปเป็นส่วนหนึ่งของประเทศอาณานิคมของตน ดังเช่น เมืองอูเหนือและเมืองอูใต้ที่ตกเป็นของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2438 จากการปักปันเขตแดนระหว่างฝรั่งเศสและจีน ในรัชสมัยพระเจ้ากวงซีและในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศลาว ทั้งนี้ยังไม่นับเมืองวะ และเมืองยงที่ประชากรล้วนเป็นไทลื้อและมีปฐมกษัตริย์เป็นชาวลื้อแต่ตกเป็นของพม่าในเขตรัฐฉาน ขึ้นตรงต่อเมืองเชียงตุง² อันเป็นเหตุให้ในปัจจุบัน อาณาจักรสิบสองพันนาเหลือพื้นที่นาคามหน่วยวัดพื้นเมืองเพียงสิบพันนา

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าสิบสองพันนามิใช่จะหมายถึงการมีเมืองภายใต้การปกครอง 12 เมืองเท่านั้น ความหมายของคำว่า “พันนา” หรือ “ปันนา” มีความหมายอิงอยู่กับการผลิตข้าวอันเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลัก กล่าวคือหมายถึงพื้นที่นาที่รวมกันแล้ว (อาจมีที่นาของหลายเมืองรวมกัน) ต้องใช้พันธุ์ข้าวหว่านจำนวน 12,000 ต่าง (“ต่าง”เป็นกระบุงไม้ตวงข้าวเปลือกที่บรรจุงข้าวได้ประมาณ 15 กิโลกรัมครึ่งตามมาตรฐานวัดสากล และ 32 กิ่งตามมาตรฐานวัดโบราณของดินแดนแถบนี้)³ โดยมีการแบ่งเขตปันนาคงต่อไปนี้ เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮ่า เป็นปันนาหนึ่ง เมืองแหม่ เมืองถู เมืองวง เป็นปันนาหนึ่ง เมืองลวง เป็นปันนาหนึ่ง เมืองหน เมืองพาน เป็นปันนาหนึ่ง เชียงเจิง เมืองฮาย เมืองงาด เป็นปันนาหนึ่ง เชียงล่อ เมืองมาง เมืองอาง ลำเหนือ เมืองขาง เป็นปันนาหนึ่ง ฟากตะวันออกของแม่น้ำโขงประกอบด้วย เมืองล่า เมืองบวน เป็นปันนาหนึ่ง เมืองฮิง

¹เจือ แบนจง, “สิบสองปันนา”, *ศิลปวัฒนธรรม*, 3 : 10 (สิงหาคม 2525), น. 47.

²สัมภามณ์ พ่อฮุยฮุ่น อนุสา (บุตรเจ้าอนุ อดีตเจ้าเมืองวะ) อายุ 83 ปี ราษฎรบ้านลวงเหนือหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 20 มกราคม 2541.

³บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, *ไทยสิบสองปันนา* (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา), 2498, น. 28.

เมืองบาง เป็นป็นนาหนึ่ง เมืองลา เมืองวัง เป็นป็นนาหนึ่ง เมืองพง เมืองหย่วน เมืองนาง เป็นป็นนาหนึ่ง เชียงทอง อีปาง อีง เป็นป็นนาหนึ่ง เมืองอุเหนือ และเมืองอุใต้ เป็นป็นนาหนึ่ง

การแบ่งเขตการปกครองดังกล่าว (ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่ดินแดนแห่งนี้มีชื่อว่า “สิบสองปันนา”) ทำวเมืองอินทร์ กษัตริย์หรือเจ้าแสนหวีฟ้าองค์ที่ 24 ได้แบ่งเขต “ป็นนา” ดังกล่าวเพื่อสะดวกต่อการเก็บ “ข้อน” (ส่วย) หัวเรือน¹ อย่างไรก็ตามหลังจากจีนเข้าปกครองยังได้ลดเขตการปกครองเหลือเพียง 6 อำเภอ คือเซอหลี (เชียงรุ่ง) ฟู่ไห่ (เมืองไฮ) หนานเฉียว (เมืองแจ) เจิ้นเย่ (อีอู๋) เจียงเจิง ลั่วซุ่น และเรียกชื่อสิบสองปันนาเป็น “เซอฟูหนาน” ซึ่งเป็นการนำชื่อย่อของเมืองเชียงรุ่ง เมืองไฮและเมืองแจรวมกัน²

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชุมชน

การที่อาณาจักรสิบสองปันนา สามารถดำรงอยู่มาว่าพันปีดังกล่าว ส่งผลให้มีระบบการเมืองการปกครองที่สืบทอด ต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีเมืองต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ดังเราเห็นว่าภายในอาณาจักรมีเมืองต่างๆ ไม่ต่ำกว่า สามสิบเมือง แตกต่างจากเมืองในอาณาจักรล้านนา ในช่วง 200 ปีที่ผ่านมาที่มีเมืองต่างๆ เพียงไม่ถึง สิบหัวเมือง อันเป็นผลจากการที่พม่าเข้ายึดครองเมื่อกว่า 400 ปีที่ผ่านมาและกวาดค้อนผู้คนไปจำนวนมาก เมืองหลายเมืองกลายสภาพเป็นเมืองร้าง

ดังที่กล่าวมาเมืองต่างๆ ในเขตอาณาจักรสิบสองปันนาจึงมีการกระจายอำนาจสู่ชุมชนได้ค่อนข้างมาก เมืองหลวงไม่สามารถควบคุมหัวเมืองต่างๆ ได้มากนักเนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย หัวเมืองต่างๆ จึงค่อนข้างอยู่กันอย่างอิสระ

ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างของโครงสร้างการปกครองของเมืองวะ ซึ่งเดิมเป็นเมืองในเขตอาณาจักรสิบสองปันนา แต่ปัจจุบันอยู่ในเขตสหภาพพม่า ในช่วงปี พ.ศ. 2480³ อันเป็นช่วงเวลาที่เมืองต่างๆ ในสิบสองปันนายังคงใช้ระบบการปกครองดั้งเดิม ก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบบสังคมนิยมตามนโยบายของจีนในปี พ.ศ. 2493⁴ ในกรณีของเมืองในเขตมณฑลยูนนาน ประเทศจีน และหลังปี พ.ศ. 2506⁵ ในกรณีของเมืองที่อยู่ในเขตสหภาพพม่า เมืองดังกล่าวเป็นเมืองขนาดเล็กที่มีประชากรเพียงประมาณ 3,500 คน (กรณีเมืองหลวงซึ่งเป็นเมืองที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 รอง

¹เจีย แขนจอง, เรื่องเดียวกัน.

²บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, เรื่องเดียวกัน.

³ สัมภาษณ์ พ้ออ้อยอูน อนุสา อายุ 81 ปี บุตรของอดีตเจ้าเมืองวะ (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพพม่า), ราษฎรบ้านหมู 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอกสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2542.

⁴ ราชู อนุาท และ ชวลีพร วิมุกตานนท์, การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวไทยลื้อที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย, มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่, 2530, น.15.

⁵ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง, เหนือแคว้นแดนสยาม (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ช้างเผือก, 2528), น. 275.

จากเชียงรุ่งซึ่งเป็นเมืองหลวงก็มีประชากรเพียง 10,385 คนในปี พ.ศ. 2453¹) ที่มีกลุ่มชาวไทลื้อเป็นผู้ปกครองและประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทลื้อ

ถ้าพิจารณาจากจำนวนประชากรแล้วเมืองเวอาจเทียบได้เพียงระดับอำเภอของไทยเท่านั้น เมืองเว มีเขตการปกครองครอบคลุม 19 หมู่บ้าน อันประกอบด้วยชาวไทลื้อ 9 หมู่บ้าน และชาวเขา 10 หมู่บ้าน (อีก็้อ กุ่ย คนคอย และอะเคอ) ผู้นำสูงสุดของเมืองเวได้แก่ “เจ้าเม็ง” (เจ้าเมือง) ที่มีการสืบราชสมบัติติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานทำหน้าที่ตั้งการปกครองในระดับสูงสุดและตัดสินคดีความที่ร้ายแรงต่างๆ ตำแหน่งผู้ปกครองระดับรองลงมาได้แก่ “เจ้าแก้ว” (รองเจ้าเมือง) ที่เจ้าเมืองเป็นผู้แต่งตั้งทำหน้าที่ช่วยเหลือเจ้าเมือง “แสนหลวง” (รองเจ้าแก้ว) มี 4 คน ทำหน้าที่ตัดสินคดีความเล็กๆ ที่พยายอมความกันได้ และมีหน้าที่เป็นหัวหน้าในการจัดงานพิธีกรรมระดับเมือง เช่นการเลี้ยงเสื่อเมือง ระดับรองลงมาคือ “แสนน้อย” มีจำนวนหลายสิบคน ทำหน้าที่คล้ายตำรวจจับกุมผู้กระทำผิด²

ส่วนตำแหน่งการปกครองระดับต่ำสุดได้แก่ตำบลมีจำนวน 16 คนมีหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างรัฐและชุมชนทั้ง 16 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน การปกครองในระดับชุมชนจะมีการเลือกผู้นำของตนเองเพื่อปกครองชุมชนและติดต่อสัมพันธ์กับรัฐ ตำแหน่งนี้คือ “แก้วบ้าน” ซึ่งคล้ายคลึงกับตำแหน่งผู้นำชุมชนในล้านนาไทย เทียบได้กับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในระบบการปกครองปัจจุบันของไทยนั่นเอง³

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนที่เด่นชัดได้แก่ การเก็บภาษีที่ “แก้วบ้าน” มีหน้าที่จัดเก็บให้รัฐปีละหนึ่งครั้งในช่วงระหว่างเดือน 6 – 7 ตามการนับเดือนท้องถิ่น หรือประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นเดือนหลังจากชาวนาเก็บเกี่ยวผลผลิต (เดือนมกราคม - เดือนมีนาคม) ซึ่งในช่วงก่อนพ.ศ. 2480 จะเก็บภาษีเป็นข้าว ขี้ผึ้ง ฝ้าย และถั่วเหลือง⁴

แต่ในปี พ.ศ. 2480 ระบบเศรษฐกิจเงินตราเข้าสู่เมืองแห่งนี้แล้ว จึงเริ่มมีการเก็บภาษีตัวเงินในอัตรา 5 แลบ (รูปี) สำหรับชาวไทลื้อและ 4 แลบสำหรับชาวเขาเนื่องจากอยู่ในที่ค่อมมีผลผลิตต่ำกว่าชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในที่ราบ โดยเงินแลบ 5 แลบจะมีค่าประมาณ 3.57 บาทไทย (ตามอัตราแลกเปลี่ยน

¹วิลเลียม คริฟตัน คอคค, ไทย, โครงการพัฒนาการศึกษา กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, 2505), น. 122-126.

²สัมภาษณ์ พ่ออุ้ยอุ้น อนุสา อายุ 81 ปี บุตรของอดีตเจ้าเมืองเว (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพพม่า) ,ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2542.

³เพ็งอ้ง.

⁴เพ็งอ้ง.

เปลี่ยนทางการ 5 บาทต่อ 7 รูปี¹⁾ คาดว่าอาจเป็นการนำแบบอย่างการเก็บภาษีต่อหัวปีละ 4 บาทของรัฐบาลสยามที่นำมาใช้จัดเก็บในดินแดนล้านนาตั้งแต่ปีพ.ศ.2443 ไปใช้

การรับอิทธิพลดังกล่าวไม่ใช่เรื่องแปลกเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว หัวเมืองในล้านนามีการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนในเขตตอนบน ทั้ง กลุ่มชาวไทยใหญ่ ไทยจีน และชาวไทลื้อ มาโดยตลอดผ่านเส้นทางการค้าที่เฟื่องฟู แต่เริ่มตกต่ำหลัง สยามเข้าปกครองล้านนาและพยายามผลักดันให้ล้านนาค้าขายกับกรุงเทพฯ โดยเฉพาะช่วงหลังปี พ.ศ. 2464 ที่เส้นทางรถไฟสายเหนือสร้างเสร็จ²⁾

อย่างไรก็ดี จากที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าชาวไทลื้อมีการจัดระบบการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพดังเช่นการจัดตั้งข้าราชการตามลำดับชั้น ที่เป็นผลจากการปกครองชุมชนในเขตอาณาจักรสิบสองปันนาอย่างต่อเนื่องมากกว่าพันปี อย่างไรก็ตามในระดับชุมชน มีการเลือกผู้นำคือ “แก่บ้าน” เป็นของตนเองที่ทำหน้าที่ปกครองลูกบ้านภายในชุมชน ควบคู่ไปกับการทำหน้าที่ของการเป็นสื่อกลางติดต่อ-รับนโยบายรัฐมาแต่อดีต

จากรากฐานความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ดำรงสืบมายาวนาน และสั่งสมจนเป็นวัฒนธรรมดังกล่าว จึงเชื่อได้ว่าวัฒนธรรมดังกล่าวน่าจะเป็นลักษณะร่วมของวัฒนธรรมไทลื้อที่มีผลสืบเนื่องต่อรากฐานของวัฒนธรรมชาวไทลื้อในเขตอื่นๆ รวมทั้งชาวไทลื้อที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเช่นกัน และเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนไทลื้อบ้านหลวงเหนือ สามารถจัดระบบการปกครองภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นพื้นฐานที่ดี ในการติดต่อสัมพันธ์กับรัฐที่สะท้อนอย่างเด่นชัดผ่านบทบาทของผู้นำชุมชนดังจะกล่าวต่อไป

อย่างไรก็ดีการพิจารณาวัฒนธรรมชาวไทลื้อจากโครงสร้างทางการเมืองและพัฒนาการการปกครองดังกล่าว คงเป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอ สิ่งที่เราควรพิจารณาในประการต่อมาคือพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีพัฒนาการสืบทอดมายาวนานเช่นกัน เนื่องจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มิผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน และโครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้านที่เป็นเป็นหัวใจหลักในการดำรงอยู่ของชุมชนโดยตรง นอกจากนี้พื้นฐานทางวัฒนธรรมยังเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทความสัมพันธ์ภายในชุมชน และระหว่างชุมชนไทลื้อกับชุมชนอื่นๆตลอดจนความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐ รวมทั้งมีผลต่อการกำหนดคถลไก คุณสมบัติ และเงื่อนไขของการคัดเลือกผู้นำของชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชาวบ้านด้วย

¹⁾ปีแอร์ โอร์ต, ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง, แปลโดย พิษณุ จันทวิวัฒน์ (กรุงเทพฯ : แปลนพริ้นติ้ง จำกัด, 2539) , น.84.

²⁾ฐิติทธิ ชูชาติ , พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือ ของประเทศไทย (พ.ศ. 2398 - พ.ศ. 2503) , วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, 2525 ,น. 64.

2.3 พื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชน

ชาวไทยลื้อมีรูปร่างหน้าตาที่คล้ายคลึงกับชาวไทยล้านนา มีผิวขาวและรูปร่างสันทัดเช่นเดียวกัน ต่างจากคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ที่เห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้แล้วความเป็นอยู่และวัฒนธรรม ที่คล้ายคลึงกับชาวไทยวนหรือชาวไทยในภาคเหนือของประเทศไทยอย่างมาก แม้แต่ภาษาของชาวไทยลื้อก็ใช้ภาษาที่มีลักษณะคล้ายชาวไทยวน เมื่อเปรียบเทียบภาษาเขียนระหว่างของชาวไทยลื้อและชาวไทยวนในด้านพบว่าตรงกันแทบทุกตัวอักษร ความต่างมีเพียงสำเนียงการพูดของชาวไทยลื้อที่ พูด สั้น ห้วน และเร็ว กว่าชาวไทยวน หรือคนเมืองในล้านนา

ครัวเรือนภายในชุมชนส่วนใหญ่มักเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยเฉลี่ยมีสมาชิกประมาณ 4-5 คน ยกเว้นครัวเรือนที่ต้องดูแลพ่อแม่ที่แก่ชราซึ่งมักเป็นครัวเรือนของลูกสาวคนสุดท้ายที่ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ และเมื่อบุตรหลานเติบโตและมีครอบครัวก็มักสร้างบ้านหลังใหม่ และเป็นผลให้บ้านของชาวไทยลื้อมีขนาดที่ไม่ใหญ่โตมากนัก กล่าวคือ ลักษณะของตัวอาคารเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงหลังคาบ้านเป็นทรงปั้นหยาหรือทรงหน้าจั่ว มีหิ้งมุงด้วยตับคา (หญ้าคา) แป้นเกล็ด (กระเบื้องไม้) และดินขอ (กระเบื้องดินเผา)

ลักษณะเด่นของบ้านแบบดั้งเดิมคือการมีเตาไฟอยู่ในห้องนอน และมีหน้าต่างค่อนข้างน้อยหรือไม่มีเลยซึ่งเป็นผลจากการที่อาศัยอยู่ในภูมิประเทศที่ค่อนข้างหนาวเย็นจากเส้นศูนย์สูตรมากและเป็นที่สูงและมีอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี ด้านหน้าของบ้านมีส่วนของร้านน้ำ ชาน เต็น(ส่วนรับแขก) ที่ค่อนข้างกว้าง บ่งบอกการให้ความสำคัญกับการต้อนรับเพื่อนบ้านและกลุ่มเครือญาติที่ตั้งสมเป็นวัฒนธรรม สำหรับการสร้างบ้านชาวไทยลื้อชอบสร้างบ้านในวันเสาร์เพราะถือว่าเป็นวันดี และจะไม่ไปเผาศพในวันเสาร์เพราะถือว่าซัด¹ ช่วงเวลาของการสร้างบ้านเพื่อนบ้านต้องมาช่วยสร้างซึ่งการช่วยเหลือดังกล่าวเป็นระเบียบปฏิบัติสืบมายาวนานและบัญญัติเป็นกฎอยู่ในริตบ้านสิบสองความว่า

“ ครั้นเรือนใดจักปลูกบ้านแปลงเรือนใหม่ หมู่พี่น้องชาวบ้านต้องได้สามัคคีช่วยกันทำแปลง เจ้าของบ้านต้องได้เลี้ยงผักอาหาร ”²

อันหมายถึงการให้ญาติพี่น้อง รวมทั้งชาวบ้านคนอื่นๆ มาช่วยผู้สร้างบ้านใหม่ และให้เจ้าของบ้านเลี้ยงเป็นการตอบแทน การสร้างบ้านในลักษณะนี้ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถมีบ้านเป็นของตนเองโดยไม่ต้องเสียเงินหรือทรัพย์สินจ้างแรงงาน โดยเฉพาะผู้ที่มีครอบครัวใหม่ที่มีฐานะทาง

¹สมศักดิ์ สุวภาพ, “ชนเผ่าไตลื้อ : ทัศนะเปรียบเทียบ”, ไตลื้อ : เชียงคำ, วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, 2530, น. 54.

²เจ้ามหาคำมูล อดีตเจ้าเมืองแม่, ริตบ้าน 12 คลองเมือง 14, โครงการล้านนา-สิบสองปีนาศึกษา ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, 2529, น. 1.

เศรษฐกิจที่ไม่มั่นคง รวมทั้งเป็นแนวทางการสร้างความสามัคคีเพื่อการดำรงอยู่ ในลักษณะของการพึ่งพาตนเอง

นอกจากนี้ลักษณะทางวัฒนธรรมที่คล้ายกันกับชาวไทยยวนได้แก่การบริโภคอาหาร เช่น การบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก พันธุ์ข้าวที่ใช้ทำการเพาะปลูกได้แก่ข้าวแม่ฮ้าง ที่มีลักษณะเป็นข้าวเมล็ดใหญ่ ข้าวผาเมล็ดสีเขียวขาว ข้าวแก้วหลวง เมล็ดสั้นอ้วนสีแดงใส ข้าวแก้วน้อย เมล็ดเล็กสั้นสีแดง และข้าวเหลืองน้อย มีเมล็ดเล็กออกสีเหลือง ข้าวแม่ฮ้างและข้าวผาเป็นข้าวที่ได้ผลผลิตเป็นเมล็ดข้าวสีขาวสวยและเมื่อทำให้สุกจะนุ่มเหมาะแก่การบริโภค แต่ก็มีข้อคืออยู่ที่ผลผลิตจะได้น้อยกว่าข้าวแก้วน้อย ข้าวแก้วหลวงและข้าวเหลืองน้อย ในขณะที่การปลูกข้าวในที่ดอนหรือที่แล้งน้ำจะใช้ข้าวคอแลง ที่ใช้ระยะเวลาการปลูกน้อย¹ รวมทั้งมีการปลูกพืชไร่พันธุ์พื้นเมืองเพื่อการบริโภค ได้แก่ถั่วเหลือง ยาสูบ ถั่วเหลือง และถั่วลิสง ร่วมกับการปลูกพืชผักในรูปแบบของการเกษตรแบบไร่นาสวนผสมเหมือนกับชาวไทยยวน

การทำเกษตรดังกล่าวกระทำภายใต้ระบบเศรษฐกิจสังคมที่ ฉัตรทิพย์ เรียกว่าเป็นชุมชนนุภาพาล ชาวบ้านเป็นเจ้าของที่มาร่วมกันในหมู่บ้าน และมีการแบ่งที่ดินในหมู่บ้านใหม่ตามระยะเพื่อความเท่าเทียมของสมาชิกในหมู่บ้าน² ลักษณะของการจัดการปัจจัยการผลิตดังกล่าวสอดคล้องกับการสำรวจของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ในช่วงก่อน พ.ศ. 2497 ที่กล่าวว่าชาวไทลื้อเมืองหลวง ในอาณาจักรสิบสองปันนาไม่มีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของที่นาได้ แต่จะมีการรังวัดใหม่ให้ไปทำกันทุกปี³ เพียงแต่ระบุแตกต่างว่าที่นานั้นถือเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐคือเมืองหลวง แต่อย่างไรก็ดีลักษณะดังกล่าวน่าจะส่งผลให้สังคมของชาวไทลื้อมีความเท่าเทียมกันอยู่สูง

ด้านประเพณีความเชื่อต่างๆ ชาวไทลื้อนับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชาวล้านนา และมีการประกอบพิธีกรรมทางพุทธ ตามประเพณีต่างๆ เช่นประเพณีการออกพรรษา ประเพณีการเข้าพรรษา แห่พระอุปคุต ดานก้วยสลาก⁴ หรือประเพณีการदानข้าวใหม่ที่ทำช่วงเดือนธันวาคม⁵

รวมทั้งยังมีการประกอบพิธีกรรมในภาคเกษตรกรรมทั้งพิธีกรรมระดับชุมชน เช่นการประกอบพิธีदानข้าวใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีที่ผสมผสานการนับถือศาสนาพุทธ และพิธีกรรมระดับครัวเรือนคือ พิธีสู่ขวัญว้าว สู่ขวัญควาย⁶ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อสัตว์ที่เป็นแรงงาน

¹ สัมภาษณ์ ศรีนวล พรหมลือ อายุ 60 ปี อดีตชาวเมืองจระ ราษฎรบ้านหมู่ 4 ด.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2540.

² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2540), น. 3.

³ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา, น. 461.

⁴ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ลีคนไทยในประเทศจีน, (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา), 2498), น. 353.

⁵ วิลเลียม คริฟตัน ดอดด, ไทย, น. 125.

⁶ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ลีคนไทยในประเทศจีน, น. 227.

หลักในภาคการผลิต ประเพณีเหล่านี้ล้วนมีหน้าที่ในการสร้างความมั่นคงในสังคมที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจอยู่ที่ภาคการเกษตร

นอกจากนี้ยังมีระบบความเชื่อที่ทั้งในระดับ เครือญาติ คือการนับถือ “ผีปู่ย่า” ที่เป็นสิ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในหมู่เครือญาติ และเป็นพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลที่สำคัญ โดยเฉพาะในการระดมแรงงานตามประเพณี คือการเอามือเอาร่างที่ญาติ พี่น้องจะมาร่วมกันทำการผลิตทางการเกษตร ในขณะที่ระดับชุมชนมีการนับถือ “ผีเสื้อบ้าน” ซึ่งถือเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุดของชุมชน เป็นผีบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชนที่ชาวไทลื้อเรียกกันว่า “ป้อเก้า แหม่เก้า” ซึ่งคล้ายคลึงกับระบบความเชื่อเรื่องผีเสื้อเมืองที่ดูแลคุ้มครองเมือง และจะมีพิธีไหว้ผีเสื้อบ้านทุกวันปีใหม่ในเดือนเมษายน

ในวันดังกล่าวยังมีการจัดพิธีการรดน้ำดำหัว ผู้อาวุโสของครอบครัว และของชุมชน อันได้แก่บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย พระผู้ใหญ่รวมทั้งผู้นำของชุมชน¹ เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ชุมชน และจรรโลงระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทั้งการให้ความเคารพผู้นำของชุมชน ผู้ที่อาวุโสและมีประสบการณ์สูงกว่า ตลอดจนผู้มีพระคุณในครอบครัว

ในเรื่องของความตาย ตามประเพณีของชาวไทลื้อในสิบสองปีนนาเมื่อมีผู้เสียชีวิต ญาติของผู้ตายจะจัดพิธีศพ โดยการนำฟากไม้ไผ่มาห่อศพ แล้วจึงใช้ผ้าขาวห่อทับอีกชั้นหนึ่ง ก่อนที่จะสานไม้ไผ่ปิดทับชั้นบนสุด นิยมเก็บศพไว้เพียงคืนเดียวแล้วฝังทันที ส่วนศพที่ตายผิดปกติไม่เป็นไปตามธรรมชาติจะรีบฝังทันทีด้วยการห่อศพด้วยเสื้อผ้าเพียงผืนเดียว²

ประเพณีความเชื่อต่างๆเหล่านี้ส่วนใหญ่ล้วนเป็นประเพณีความเชื่อที่คล้ายคลึงกับระบบความเชื่อในดินแดนล้านนา ที่นอกจากจะเป็นผลให้ชาวไทลื้อที่อพยพเข้าสู่ดินแดนล้านนา สามารถปรับตัวให้เข้ากับถิ่นฐานใหม่ได้ไม่ยากนักแล้ว ก็ยังเป็นกลไกที่ช่วยให้มีความสัมพันธ์ภายในชุมชนและเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรในชุมชนอีกด้วย

ชาวไทลื้อมีองค์กรทางสังคมต่างๆ ภายในชุมชนที่มีหน้าที่ในด้านต่างๆเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนที่ไม่แตกต่างจากชาวไทยวน และรัฐปล่อยให้ชุมชนจัดตั้งและดำเนินงานอย่างเป็นอิสระมิได้เข้าแทรกแซง องค์กรต่างๆเหล่านี้ประกอบกันขึ้นหรือเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและทับซ้อนกันอยู่ภายในชุมชนที่สมาชิกทุกคนต้องสังกัดอยู่ในทุกองค์กร

มีกลุ่มเหมืองฝายที่ทำหน้าที่ดูแลระบบชลประทาน ที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก เนื่องจากธรรมชาติของการไหลเวียนของน้ำในลำน้ำในภูมิภาคนี้คล้ายคลึงกับอาณาจักรล้านนาที่เป็นที่ราบระหว่างหุบเขาต้นน้ำที่มีความลาดชัน น้ำจะไหลแรงและเร็วจากแรงดึงดูดจากที่สูงสู่ที่ต่ำ การจะนำ

¹เฟิ่งอ๋าง, น. 278.

²ประจัน รักพงษ์ และคณะ, การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง, ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง สหวิทยาลัยล้านนา (ลำปาง : กิจเสรีการพิมพ์, 2535), น. 50.

นำมาใช้ในภาคเกษตรกรรมคืออาศัยเทคนิคการสร้างเขื่อนหรือฝายกั้นลำน้ำ และต้องขุดคลองส่งน้ำที่เรียกว่าลำเหมือง¹ ที่ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากในการดูแล โดยเฉพาะในฝายต้นน้ำ อันเป็นผลให้เกิดเป็นองค์กรที่มีทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชนที่ใช้น้ำสายหลักร่วมกัน ที่มีความสำคัญต่อการผลิต การดำรงชีวิต และเครือข่ายความสัมพันธ์ของชาวบ้าน

พื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ประกอบไปด้วยระบบประเพณีความเชื่อ ระบบความสัมพันธ์ของครัวเรือนและชุมชน ตลอดจนองค์กรของชุมชนต่างๆที่กล่าวมานี้ส่งผลให้ชาวไทลื้อมีโครงสร้างทางสังคมที่เข้มแข็ง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนมีผู้นำที่มีประสิทธิภาพในการดูแลชุมชน และภายใต้โครงสร้างดังกล่าวผู้นำของชุมชนไทลื้อจึงจำเป็นต้องดำเนินบทบาทของการเป็นผู้นำ โดยคำนึงถึงความต้องการของสมาชิกภายในชุมชนเป็นหลัก

ภายใต้ความคาดหวังดังกล่าวผู้นำต้องทำหน้าที่ทั้งการเป็นผู้ปกครองชุมชน ดำเนินความสัมพันธ์กับคนทุกกลุ่มในสังคมไทลื้อ รวมทั้งมีหน้าที่เป็นสื่อกลาง มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐ

จากที่กล่าวมาการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของผู้นำ โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำชาวไทลื้อที่เป็นทางการจึงสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายในชุมชน พัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม รวมทั้งทราบถึงการปรับตัวของชาวบ้านท่ามกลางของความเปลี่ยนแปลงที่มาจากปัจจัยภายนอกอันได้แก่รัฐและทุน อันเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนดังจะกล่าวต่อไป

2.4 ความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนา : การอพยพลงใต้

หลังจากที่เราได้ทำการศึกษาถึงพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชาวไทลื้อทั้งในระดับเมืองและชุมชน ประเด็นศึกษาที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจคือการอพยพของชาวไทลื้อเข้าสู่ดินแดนล้านนาไทย ทั้งในเรื่องของพัฒนาการของปัญหาภายในสิบสองปันนาที่สาเหตุของการอพยพ หรือการถูกกวาดต้อน รวมทั้งเรื่องของการปรับตัว ผสมผสานวัฒนธรรมกับถิ่นที่อยู่ใหม่ เพื่อเข้าใจถึงรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อเหล่านี้

ความสัมพันธ์ระหว่างสิบสองปันนา ที่มีต่อล้านนานั้นมีมาเนิ่นนานแล้ว พระยามังรายเจ้าผู้สร้างเมืองเชียงใหม่เองก็มีหลักฐานกล่าวว่ามีพระราชมารดาเป็นพระราชธิดาเจ้าเมืองเชียงรุ่งคือนางอ้วมิงจอมเมืองหรือนางเทพคำขาย พระราชธิดาทำวรุ่งแก่นชายเจ้าเมืองเชียงรุ่งส่วนพระราชบิดา

¹อุไรวรรณ ดันกิมขง, “องค์กรสังคมในระบบชลประทานเหมืองฝายและการระดมทรัพยากร : เปรียบเทียบระหว่างชุมชนในพื้นที่ราบในภาคเหนือของประเทศไทย”, *สังคมศาสตร์* 1: 2 (เมษายน 2527 – ตุลาคม 2528) , น. 162.

คือพระยาลาวเม็งเจ้าเมืองเงินยาง ตามคติการผูกสัมพันธ์ระหว่างเมืองในอดีตที่หาจำเพาะแต่ในภาคเหนือของไทย การเดินทางติดต่อระหว่างทั้งสองจึงมีมานานกว่า 700 ปีแล้ว และคงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ส่งผลให้ทั้งสองมีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันอย่างยิ่ง ทั้งในเรื่องของภาษา วัฒนธรรม และประเพณีที่คล้ายคลึงกัน

โดยเฉพาะเรื่องการมีภาษาที่คล้ายกันนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างชัดเจน ยิ่งไปกว่านั้นนักวิชาการบางท่านยังเชื่อว่าอาณาจักรล้านนาอักษรไทลื้อมาใช้ในสมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ.2025 - พ.ศ. 2068) โดยหลังจากทำศึกกับสุโขทัย² ในปี พ.ศ. 2050 แล้วได้ทรงปริวรรตตัวอักษรของล้านนาใหม่โดยใช้อักษรไทลื้อเป็นหลัก

หากกล่าวถึงประวัติศาสตร์การอพยพของชาวลีปสองปีนนาที่เข้ามาสู่ล้านนาหรือเขตภาคเหนือตอนบนของไทยแล้ว พบว่ามีการอพยพเข้ามาหลายครั้ง และอพยพเข้ามาด้วยเหตุผลหลายประการ อาจกล่าวได้ว่าหลักฐานที่กล่าวถึงการอพยพเข้ามาที่เก่าแก่ที่สุดคือจารึกเสาหลักบ้านของชุมชนบ้านหลวงเหนืออันเป็นพื้นที่ศึกษา เสาหลักบ้านดังกล่าวแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนเสาต้นใหม่จากการผุพังของไม้จนปัจจุบันเปลี่ยนเป็นเสาคอนกรีต (ทรงเจดีย์) แต่ก็ยังคงมีข้อความที่กล่าวถึงวันก่อตั้งชุมชนสร้างบ้านแปลงเมืองเมื่อวันเสาร์ที่ 3 เมษายน พ.ศ. 1932 จารึกไว้สืบต่อมาโดยรายละเอียดนั้นจะกล่าวในช่วงต่อไป

นอกจากนี้แล้วการทำสงครามระหว่างล้านนากับลีปสองปีนนาหรือเมืองทางตอนเหนืออีกหลายครั้งเช่นการทำสงครามระหว่างพระเจ้าสามฝั่งแกนกับพระยาอู่ลุ่มฟ้าเมืองแสนหลวง (เมืองตาลีฟู) พ.ศ. 1947 - 1948 และการยกทัพไปตีลีปสองปีนนาของพระเจ้าติโลกราชในปี พ.ศ.1998 ก็ล้วนมีการมองว่ามีการอพยพเข้ามาของชาวไทลื้อจากการถูกกวาดต้อนของทัพเชียงใหม่³

อย่างไรก็ตามการอพยพครั้งครั้งใหญ่ที่สุดในอดีตเชื่อกันว่าเกิดขึ้นในเมื่อสมัย 200ปีที่ผ่านมานี้เอง เมื่อพระยาภาววิละผู้เข้าปกครองเมืองเชียงใหม่พยายามฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ที่อยู่ในภาวะร้างผู้คนเนื่องจากภัยสงครามด้วยการออกกวาดต้อนผู้คนตามหัวเมืองทางเหนือและเรียกกันว่า “ เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง ”

กล่าวคือเชียงใหม่ได้ยกทัพออกกวาดต้อนผู้คนทั้งที่หลบไปอาศัยอยู่ตามป่าเขาหรือออกไปตีเมือง-เกลี้ยกล่อมหัวเมืองทางเหนือทั้งในเขตรัฐไทใหญ่ ไทลื้อ (ลีปสองปีนนา)และไทเงิน⁴ การ

¹รัตนพร เศรษฐกุล ชุติพร วิมุกตานนท์ และราญ ฤนาท, การสำรวจทางชาติพันธุ์ของชนเผ่าไทยในกลุ่มน้ำบึงจังหวัดเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่, 2528, น. 10 อ้างใน สุมิตร ปิติพัฒน์, “คนไทยในลีปสองปีนนา”, วารสารธรรมศาสตร์ 12: 1 (มีนาคม 2526), น.127.

²บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยลีปสองปีนนา, น. 476-477.

³รัตนพร เศรษฐกุล ชุติพร วิมุกตานนท์ และราญ ฤนาท, เรื่องเดียวกัน, น. 14.

⁴ไกรศรี นิมมานเหมินท์, “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”, พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณบรรพชนจากลีปสองปีนนา (ผีปู่ย่า) (เชียงใหม่: สานนาการพิมพ์, 2536), น. 31.

กวาดต้อนผู้คนดังกล่าวของกองทัพเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2343 บางเมืองเจ้าเมืองก็ยอมสวามิภักดิ์เช่น พญาของยอมสวามิภักดิ์ต่อพญาอุปราชแม่ทัพกองทัพเชียงใหม่และยินยอมพยุพประชาชนลงมากับ กองทัพเชียงใหม่ โดยต่อมาชาวของเหล่านี้ภายหลังได้เข้าไปช่วยสร้างบ้านแปลงเมืองให้แก่เมือง ลำพูน

ในขณะเดียวกัน กับบางเมืองก็ต้องทำสงครามกันเช่น เจ้าน้ำแพร่ผู้เป็นเจ้าเมืองแซ่ได้ออกสู้รบกับกองทัพเชียงใหม่จนเสียชีวิตในที่รบ นอกจากสองเมืองที่กล่าวมาเมืองอื่นๆที่ถูกกวาดต้อนลงมาในครั้งนั้นมีอีกหลายเมืองเช่น เมืองผู้ เมืองหลวย เมืองกาย เมืองแร เมืองเชียงขวาง เมืองวะ เมืองลวง เมืองหุน เมืองฮาย เมืองเชียงเจือง ฯลฯ รวมทั้งเมืองเชียงรุ่ง¹

ในปัจจุบันเราพบว่าชาวไทลื้อเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะอาศัยอยู่ในเขตแอ่งที่ราบเชียงใหม่ซึ่งเป็นดินแดนที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา และมีความอุดมสมบูรณ์สูงสุดในแถบภาคเหนือตอนบน เช่น ในเขตจังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้เหตุการณ์วุ่นวายภายในสิบสองปีนาเองช่วง 100 ปีเศษที่ผ่านมา ก็ล้วนเป็นผลให้ประชากรพากันละทิ้งถิ่นที่อยู่ อพยพเข้าสู่เมืองไทย กล่าวคือเมืองต่างๆ ภายในสิบสองปีนามีการทำสงครามกันรวมทั้งมีกองโจรออกปล้นเมืองอยู่เสมอ พ.ศ. 2413 จีนได้ส่งกองทัพมาปราบปราม² ก่อนที่จะส่งผู้สำเร็จราชการมาปกครองในปี พ.ศ.2426 พร้อมจัดตั้งกองกำลังที่เรียกว่า “กองตำรวจไท” ออกปราบปรามโจรผู้ร้าย³

อย่างไรก็ดีเนื่องจากจีนยังคงมองว่าดินแดนสิบสองปีนาเป็นดินแดนที่ควรเพิ่มไปด้วย ป้าเขาไร่ประโยชน์จึงยังคงปล่อยให้แต่ละเมืองปกครองตนเองด้วยระบบเจ้าเมืองเช่นเดิมจึงยังคงมีการแย่งชิงเป็นเจ้าเมืองอยู่ตลอดเวลา⁴ เนื่องจากการเป็นเจ้าเมืองย่อมหมายถึงการมีอำนาจ และได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการเก็บส่วยจากพลเมืองเช่นในเมืองลวงหนึ่งในเมืองสิบสองปีนาเจ้าเมืองจะได้รับ ข้าว ฝ้าย ถั่วเหลือง งาคั่ว ฝ้าย ฯลฯ ปีละหนึ่งครั้ง⁵

นอกจากนี้แล้วของป่าบางประเภทยังสงวนไว้เฉพาะเจ้าเมืองอีกด้วยเช่นรังผึ้งตีเหลืองที่ยังคงมีตัวผึ้งถือเป็น “ผึ้งเมือง” เจ้าเมืองกับพญาเมืองหรือขุนนางระดับสูงรองจากเจ้าเมืองแบ่งกันคนละ

¹ในสง จันทรวงาม, “บรรพชนสายสิบสองปีนา”, พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณบรรพชนจากสิบสองปีนา (ผีปู่ย่า) (เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์, 2536), น. 10.

²นเศรษฐ์ เจริญเมือง, “เมืองของ : จากวันนี้ถึงวันพรุ่ง”, การเสวนาไทยศึกษาครั้งที่ 3 : จากเมืองของสู่ล้านนา, ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, 2536, น. 5.

³วิลเลียม คริฟตัน คอคค, ไทย, น. 126.

⁴บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ลื้อคนไทยในประเทศจีน, น. 63.

⁵เพ็งฮ้าง, น. 464.

ครั้ง ส่วนราษฎรมีสิทธิได้เพียงรังผึ้งหัวขาวหรือรังผึ้งร้างเท่านั้น¹ ดังที่กล่าวมาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จึงมีผู้คนอพยพกันมากในช่วงเวลาดังกล่าวและที่นาหลายแห่งกลายเป็นที่นาร้าง²

ต่อมา คร.ซุนยัตเซ็น ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศจีนจากระบบกษัตริย์สู่ระบบประชาธิปไตยจึงมีการจัดระบบการปกครองในสิบสองปีนาใหม่ มีการมอบสิทธิให้ประชาชนเลือกผู้แทนราษฎรที่เรียกว่า “ หยิจาง ” เจ้าเมืองยังคงมีอยู่แต่ลดบทบาทและอำนาจลง เจ้าเมืองมีหน้าที่เพียงจัดเก็บภาษีแต่มีข้าหลวงเงินเข้าปกครองและเปลี่ยนระบบเมืองเป็นอำเภอมีทหารจินตารวจที่แต่งกายคล้ายทหารจีน³ คอยดูแลความสงบ

อย่างไรก็ดีในช่วงหลังปี 2483 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวไทลื้อจึงมีการอพยพเข้าสู่ภาคเหนือของประเทศไทยอีกครั้ง⁴ ส่วนการอพยพครั้งใหญ่ล่าสุดคาดว่าเกิดในช่วงหลังปี พ.ศ.2492 หลังจากจีนเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ และนำระบบนารวมมาใช้และยกเลิกระบบเจ้าเมืองชาวบ้านจำนวนมากไม่สามารถทนระบบนารวมที่ต้องทำงานหนัก นอกจากนั้นยังมีกรณีเพื่อที่บ้านและญาติพี่น้องที่อพยพผู้เมืองไทยแล้วชักชวน⁵

การอพยพดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นอกจากจะเกิดจากการถูกบังคับจากการกวาดต้อนผู้คนของกษัตริย์เชียงใหม่ในอดีตหลายครั้งแล้ว ยังคงมีเหตุผลมาจากการความไม่สงบภายในอาณาจักรสิบสองปีนาช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นปัจจัยสำคัญ

นอกจากนี้แล้วการอพยพเข้าสู่ล้านนาในอดีตดังกล่าวเป็นสิ่งที่กระทำได้ เงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันดังที่กล่าวไปแล้ว ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกัน ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต - วิถีการผลิตมากนัก

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อมองย้อนกลับไปในช่วง 400ปีก่อน พบว่าได้เข้ายึดครองดินแดนแห่งนี้ในสมัยพระเมกุฎีเมื่อปี พ.ศ. 2101⁶ และกวาดต้อนผู้คนอันสำคัญมากต่ออาณาจักรที่มีเศรษฐกิจหลักอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมเนื่องจากต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก ในอดีตอาณาจักรที่มีประชากรมากย่อมหมายถึงความมั่งคั่งทั้งทางเศรษฐกิจและกำลังทหารเพราะทหารส่วนใหญ่ก็ได้จากการระดมแรงงานชาวบ้าน และล้านนาตกเป็นของพม่ามีการส่งขุนนางพม่าเข้าปกครองกว่า 216 ปี⁷ ก่อนที่จะสามารถ

¹เพ็งอ้าง.

²วิลเลียม คริฟตัน คอคค , ไทย, น.122.

³บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ลื้อคนไทยในประเทศจีน, น. 66.

⁴ชเนศวร์ เจริญเมือง, “เมืองของ: จากวันนี่ถึงพรุ่งนี้”, การเสวนาไทยศึกษาครั้งที่ 3: จากเมืองของสู่ล้านนา, น. 1.

⁵สัมภามณ พ่อยุ้ยอุ้น – แม่ยุ้ยคำ อนุสา วันที่ 1 มีนาคม 2539.

⁶ศรีสวัสดิ์ อ่องสกุล , ประวัติศาสตร์ล้านนา พิมพ์ครั้งที่ 2 ในวาระสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี(กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, 2539), น. 226.

⁷เพ็งอ้าง.

ขับไล่พม่าออกนอกอาณาจักรล้านนา ผลจากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุให้ในช่วงเวลาดังกล่าวล้านนาจึงมีประชากรเบาบางอย่างมากดังเห็นจากการที่เชียงใหม่ต้องส่งกองทัพออกกวาดต้อนผู้คนตามหัวเมืองทางเหนือ จึงมีเหตุให้เชื้อได้ล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ยังคงมีพื้นที่ทำกินที่ระอรับชาวไทลื้อที่ต้องการอพยพ

ความตึงเครียดในการใช้ทรัพยากรที่ดินของล้านนาเพิ่งเริ่มต้นในช่วงหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 แต่พื้นที่ทางตอนบน โดยเฉพาะในเขตจังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา ก็ยังพอมิพื้นที่เหลืออยู่ ดังพบว่า ชาวนาไร่ที่ดินในเมืองเชียงใหม่จำนวนไม่น้อยอพยพสู่ดินแดนตอนบนเหล่านี้ในช่วงเวลาดังกล่าว รวมทั้งมีชุมชนชาวไทลื้อ โดยเฉพาะกลุ่มที่อพยพมาใหม่ช่วง ศตวรรษที่ผ่านมาเข้าตั้งถิ่นฐานอยู่มากมาย ในขณะที่ชาวไทลื้อในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนเป็นกลุ่มชาวไทลื้อที่อพยพมาอยู่ไม่ต่ำกว่า 200 ปีแล้วดังจะกล่าวต่อไป

ดังที่กล่าวมาในปัจจุบันเราจึงสามารถพบชาว ไทลื้อในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในหลายจังหวัดไม่จำเพาะอยู่แต่แอ่งที่ราบเชียงใหม่ – ลำพูนอันเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาแต่อดีต และไม่กระจายออกไปนอกเขตภาคเหนือด้วยข้อจำกัดทางด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน รวมทั้งช่วงเวลาของการอพยพยังอยู่ในช่วงที่ล้านนายังคงมีพื้นที่ทำกินรองรับ และเป็นที่น่าสังเกตว่าการอพยพเข้ามาดังกล่าวชาวไทลื้อมักอยู่รวมกลุ่มกันเป็นชุมชน ไม่นิยมไปอาศัยปะปนกับคนไทยชาติพันธุ์อื่นๆ แม้แต่ชาวไทลื้อที่อพยพมาใหม่ก็จะเขมาอยู่ร่วมกับชุมชนไทลื้อดั้งเดิมที่มาอยู่ก่อนตนเองเป็นผลให้ผู้นำต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนกับภายนอกเช่นเป็นผู้ติดต่อกับพันธมิตรกับรัฐ โดยเหตุผลของลักษณะการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวอาจมาจากการที่ชาวไทลื้อมีวัฒนธรรมบางประการที่ยังแตกต่างจากชาวล้านนาอยู่บ้างเช่นวัฒนธรรมการใช้ภาษา อย่างไรก็ตามปัจจุบันการสำรวจว่าชาวไทลื้อในภาคเหนือมีที่ใดบ้างยังคงไม่สมบูรณ์แต่เท่าที่พบมีดังต่อไปนี้

จังหวัดพะเยา

- 1.อำเภอเชียงคำ มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลบ้านหย่วน ได้แก่บ้านหย่วน บ้านธาตุ (หมู่ 1 , หมู่ 2) บ้านแพด บ้านแดนเมือง บ้านนาง ตำบลเชียงบาง ได้แก่ บ้านเชียงบาง บ้านแวน บ้านแพด บ้านแวน บ้านทุ่งหมอก บ้านเชียงคาน ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านหนองลื้อ ตำบลภูซาง ได้แก่บ้านหนองเตา บ้านห้วยไฟ ตำบลสบบง ได้แก่ บ้านสบบง

¹สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้ใน ประชาน รักพงษ์ และคณะ , การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง , ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง สหวิทยาลัยล้านนา (ลำปาง : กิจเสรีการพิมพ์ , 2535), น. 5-8. และ ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล , “ ชาวไทลื้อในล้านนา : ข้อสังเกตเบื้องต้น ” , ไทลื้อ : เชียงคำ , วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนาเชียงใหม่ , 2530 , น.66-69.

2. อำเภอเชียงม่วน มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่บ้านท่าฟ้าเหนือ บ้านท่าฟ้าใต้

จังหวัดน่าน

1. อำเภอปัว มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลศิลาเพชร ได้แก่ บ้านคอนนามูล บ้านคอนแก้ว บ้านป่าตอง บ้านนาคำ บ้านทุ่งรัตนา ตำบลศิลาแลง ได้แก่ บ้านดินคก บ้านคอนไชย บ้านดินตุก บ้านศาลา บ้านหัวน้ำ ตำบลปัว ได้แก่ บ้านขอนแก่น บ้านบ้านคืด บ้านร่องแง บ้านมอนบ้านคอนแก้ว
2. อำเภอท่าวังผา มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลศรีภูมิ ได้แก่ บ้านคอนมูล ตำบลยม ตำบลจอมพระ ตำบลแสงทอง ได้แก่ บ้านแฮะ บ้านฮวก ตำบลป่าคา ได้แก่ บ้านคันฮาง บ้านหนองบัว
3. อำเภอเมือง มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลสาคูพงษ์
4. อำเภอทุ่งช้าง มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลตำบลงอบ ได้แก่ บ้านงอบเหนือ บ้านหงอบใต้ ตำบลหอน ได้แก่ บ้านห้วยโก๋น บ้านสะแกง บ้านเมืองเงิน ตำบลแพะ ได้แก่ บ้านห้วยเตี้ย บ้านสะหลี
5. อำเภอเชียงกลาง มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลยอด ได้แก่ บ้านปางล้าน บ้านผาสึงค์ บ้านผาหลัก บ้านยอด

จังหวัดแพร่

1. อำเภอเมือง มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ตำบลบ้านถิ่น

จังหวัดเชียงราย

1. อำเภอเชียงของ มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ บ้านห้วยเม็ง บ้านท่าข้าม บ้านศรีคอนไชย
2. อำเภอแม่สาย มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ บ้านสันบุญเรือง บ้านไม้ลุงขุนและบ้านเกาะทราย
3. อำเภอพาน มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ตำบลห้วยทรายขาว ได้แก่ บ้านบ้านโป่งแดง ตำบลสันมะเกลือคพบที่บ้านกล้วยแม่แก้ว

จังหวัดลำปาง

1. อำเภอเมือง มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลกล้วยแพะ ได้แก่ บ้านกล้วยกลาง บ้านกล้วยหลวง บ้านกล้วยแพะ บ้านกล้วยฝาย บ้านกล้วยม่วง
2. อำเภอแม่ทะ มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลน้ำโจ้ ได้แก่ บ้านแม่ปุง บ้านฮ่องห้า

จังหวัดเชียงใหม่

1. อำเภอดอยสะเก็ด มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลหลวงเหนือ ได้แก่ บ้านหลวงเหนือ (หมู่4 – หมู่5) และในหมู่ที่10 ตำบลวงใต้ บ้านวงใต้
2. อำเภอสะเมิง มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่บ้านแม่สาบ
3. นอกจากนี้ยังพบในเขตอำเภอสันทรายและอำเภอสันกำแพง

จังหวัดลำพูน

1. อำเภอป่าซาง มีชาวไทลื้ออยู่ที่ ตำบลปากบ่อง ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลม่วงน้อย ตำบลบ้านเรื่อน ตำบลมะกอก ตำบลน้ำดิบ ตำบลท่าตุ้ม ตำบลหนองยอง ตำบลหนองล่อง และตำบลเจดีย์
2. อำเภอเมือง มีชาวไทลื้ออาศัยอยู่ที่ ตำบลป่าสัก ตำบลบ้านแป้น ตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านมะเจือแจ้ ตำบลอุโมงค์ ตำบลบ้านธิ ตำบลริมปิง ตำบลเหมืองจี้ ตำบลต้นธง ตำบลประดู่ป่า ตำบลห้วยหยาบ และตำบลเวียงยอง
3. อำเภอบ้านโฮ่ง พบชุมชนไทลื้อที่ตำบลบ้านโฮ่ง ตำบลเหล่ายาว ตำบลศรีเตี้ย
4. อำเภอแม่ทา พบชาวไทลื้อที่ ตำบลทาปลาดุก ตำบลทาภาส ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาขุนเงิน
5. อำเภอลี้ พบที่ ตำบลลี้ ตำบลแม่ตืน
6. กิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง พบเพียงแห่งเดียวที่ตำบลตะเคียนปม

เป็นจังหวัดที่มีชาวไทลื้ออพยพมาอาศัยอยู่มากที่สุดและส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองของในรัฐฉานของพม่า แต่อย่างไรก็ตามชาวไทลื้อที่จังหวัดลำพูนนั้นส่วนมากจะเรียกตนเองว่าเป็นชาวของมากกว่าที่จะนิยมเรียกตนเองว่าเป็นไทลื้อ.

2.5 การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อในเขตประเทศไทย

ดังที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าในเขตภาคเหนือตอนบนนั้นเราสามารถพบชาวไทลื้ออาศัยอยู่กระจัดกระจายในหลายจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยการอพยพมาอยู่ในส่วนต่างๆ นี้ หากไม่มองการอพยพที่มีเหตุมาจากการกวาดต้อนของเจ้าเชียงใหม่แล้ว การอพยพดังกล่าวอาจอาศัยเส้นทางการค้าโบราณของกองคาราวานจีนฮ่อ และเงี้ยว เนื่องจากมีรายงานว่าพ่อค้าเหล่านี้มีเส้นทางการค้าที่สำคัญระหว่าง เชียงรุ่ง – เชียงตุง – เชียงแสน – เชียงราย – เวียงป่าเป้า – คอยสะเก็ด – เชียงใหม่ – ลำพูน – ลำปาง – แพร่ - พะเยา - น่าน ไปจนถึงมะละแหม่ง¹ ซึ่งล้วนเป็นเส้นทางที่ครอบคลุมบริเวณที่ชาวไทลื้ออาศัยอยู่ทั้งสิ้น

แต่อย่างไรก็ดีลักษณะทางวัฒนธรรมของการเป็นลื้อในแต่ละท้องถิ่นที่เชื่อว่าจะคล้ายคลึงกันทั้งหมด มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ในกลุ่มของชาวไทลื้อในเขตภาคเหนือตอนบนของไทยทั้งหมด ชาวไทลื้อในเขต 3 จังหวัดภาคเหนือคือ เชียงราย น่าน และพะเยา จะเป็นกลุ่มชาวไทลื้อที่ยังคงรักษาศิลปวัฒนธรรม ภาษา จารีตประเพณีและวรรณกรรมดั้งเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ชาวไทลื้อเขตจังหวัดอื่นเช่นลำพูนที่ไม่นิยมเรียกตัวเองว่าลื้อแต่นิยมเรียกตัวเองว่าชาวองและนิยมพูดภาษาไทย ยวนมากกว่าพูดภาษาลื้อดั้งเดิม²

หรือชาวไทลื้อบ้านหลวงเหนือก็มีผู้วิจารณ์ว่าวัฒนธรรมไทลื้อหลายประการที่ขาดหายไป เช่นในประเพณีปอยหลวง ปอยน้อย ไม่มี “การขับคร่าวลื้อ” “ซอลื้อ” หรือ “คำอุ้งน้ำอุ้งสาวลื้อ” แต่จะมีการ “อ่านคร่าวเมือง” “ซอเมืองเชียงใหม่” หรือ “คำเชือกขวัญเมือง” ที่เป็นสำเนียงล้านนา แตกต่างจากชาวไทลื้อ ไทลื้ออำเภอเชียงคำที่ยังคงมีการเห่กขวัญด้วยสำนวนไทลื้อ³ รวมทั้งการแต่งกายของชาวไทลื้อบ้านหลวงเหนือในปัจจุบัน คล้ายกับคนไทยโดยทั่วไป ส่วนภาษาลื้อนั้นก็พูดกันในหมู่ผู้ที่มีอายุเกิน 30 ปีส่วนเด็กวัยรุ่นเริ่มพูดไม่ได้ ความแตกต่าง อันเกิดจากการรับอิทธิพลของถิ่นฐานใหม่ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีระดับแตกต่างกันในลักษณะหนึ่ง ที่นักมานุษยวิทยามักเรียกว่า “การกลืนกลายทางวัฒนธรรม” (acculturation) หรือ นักสังคมวิทยามักเรียกว่า “การผสมผสานทางวัฒนธรรม” (assimilation) และได้จำแนกกระบวนการ

¹บุทธิพิชิต ชูชาติ, เรื่องเดียวกัน, น. 32.

²ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนกุล, “ชาวไทลื้อในล้านนา: ข้อสังเกตเบื้องต้น”, ไทลื้อ: เชียงคำ, วิทยาลัยครู เชียงใหม่ เชียงใหม่, 2530, น. 69.

³สมศักดิ์ สุวภาพ, “ชนเผ่าไตลื้อ : ทักษะเปรียบเทียบ”, ไทลื้อเชียงคำ, น. 53.

⁴เพ็งอ้อ, น. 51.

การดังกล่าวออกเป็น 7 ประการ ที่เริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงในระดับ โครงสร้าง ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับของการกลืนกลายทางวัฒนธรรม¹ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวัฒนธรรมไปเป็นแบบเดียวกับชนชาติท้องถิ่น 2. การเข้าไปสู่เครือข่ายทางสังคมอย่างกว้างขวางและเข้าไปมีความสัมพันธ์กับเจ้าของถิ่นอย่างกว้างขวาง 3. มีการแต่งงานและผสมผสานกับท้องถิ่นอย่างเต็มที่ 4. การพัฒนาความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ตามแบบของท้องถิ่น 5. ได้รับการยอมรับจากเจ้าของถิ่นและ ไม่มีการกีดกันใดๆ 6. ได้รับการยอมรับจากเจ้าของถิ่น โดยไม่มีทัศนคติที่เป็นอคติ 7. ไม่มีความขัดแย้งกับท้องถิ่นในเรื่องของกับค่านิยมและอำนาจ

หากพิจารณาตามกระบวนการดังกล่าว อาจมองได้ว่าชาวไทลื้อในเขตประเทศไทย ล้วนเผชิญหน้ากับลักษณะกระบวนการการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หากกแต่ระดับของการเปลี่ยนแปลง อาจไม่เท่าเทียมกันตามสภาพแวดล้อมและบริบทความเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน

กรณีของชาวไทลื้อในสามจังหวัดชายแดน อาจมีระดับของการเปลี่ยนแปลงที่ต่ำกว่า ซึ่ง เป็นผลจาก การที่ชาวไทลื้อในเขต 3 จังหวัดชายแดนนั้นอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจรัฐ ได้รับอิทธิพลของเมืองค่อนข้างน้อย เผชิญหน้ากับกระแสความเปลี่ยนแปลงในระดับที่ต่ำกว่า ยกตัวอย่าง เช่นในช่วงหลัง พ.ศ.2510 ชุมชนไทลื้อที่บ้านปิง ซึ่งเป็นชุมชนชาวไทลื้อที่อพยพมาในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา ยังคงไม่มีเส้นทางเดินรถติดต่อกับเมือง ชาวบ้านต้องอาศัยเส้นทางเดินเท้าการติดต่อกับทางราชการ ในขณะที่เจ้าหน้าที่รัฐต้องอาศัยม้าเป็นพาหนะเข้าสู่ชุมชน การติดต่อระหว่างรัฐกับชุมชนจึงมีน้อยมาก ไม่มีนโยบายพัฒนาชุมชนเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านไม่นิยมการออกไปทำงานนอกชุมชนหรือแต่งงานกับบุคคลภายนอก และมีลักษณะเป็นสังคมปิด²

นอกจากนี้การมีที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากอาณาจักรสิบสองปันนามากนักก็เป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวไทลื้อเหล่านั้นสามารถดำรงวัฒนธรรมของตนไว้ได้ เนื่องจากญาติพี่น้องสามารถเดินทางเยี่ยมเยียนไปมาอยู่เสมอก่กล่าวคือในอดีตสามารถใช้เวลาเดินทางตามเส้นทางเดินเท้าระหว่างชายแดนไทยกับอาณาจักรสิบสองปันนาประมาณสิบวัน⁴ (ในกรณีเดินทางจากแม่สายไปเมืองยอง) และหากเป็นสมัยปัจจุบันสามารถใช้เส้นทางเดินรถที่กินเวลาเดินทางประมาณ 1-2 วันเท่านั้น

¹ ราชู ฤบาท และชูลีพร วิมุกตธนนท์, เรื่องเดียวกัน, น. 2.

² Michael Moerman, "A Thai Village Headman as a synaptic leader", *The Journal of Asian Studies*(Volume XXVIII), No. 3 (may 1969), P. 536.

³ สมศักดิ์ สุวภาพ, เรื่องเดียวกัน.

⁴ สัมภาษณ์ ห่ออุ้ยอุ้น อนุสา อายุ 81 ปี อดีตราษฎรเมืองวะ (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพพม่า) ราษฎรบ้านหมู 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2542.

แต่อย่างไรก็ดี จากที่กล่าวมาก็มิได้หมายความว่าชาวไทลื้อในเขตดังกล่าวจะไม่มีการผลิตสวนวัฒนธรรม กับวัฒนธรรมในถิ่นที่อยู่ใหม่ กระแสความเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้นในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา เป็นปัจจัยหลักที่มีผลกระทบต่อทุกชุมชน โดยเฉพาะในช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 ที่ผ่านมามีชุมชนใด ที่ไม่มีถนนตัดเข้าสู่ชุมชนอย่างที่บ้านปิงประสบในช่วงปี พ.ศ. 2510 พร้อมๆ กับการที่สื่อต่างๆ เข้าสู่ชุมชนได้ง่ายขึ้นในหลายทิศทาง

นอกจากนี้ความเปลี่ยนแปลงที่มาจากรัฐส่วนกลาง ที่ต้องการสร้างเอกภาพของความเป็นคนไทยผ่านการศึกษาและนโยบายต่างๆของรัฐ ก็เป็นสิ่งที่ชุมชนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากการไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงจากรัฐย่อมหมายถึงการสูญเสียสิทธิ ที่พลเมืองรัฐในรูปแบบใหม่ ได้รับ อาทิการไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินในทางกฎหมาย ไม่สามารถเข้ารับราชการ รวมทั้งไม่ได้รับความช่วยเหลือที่มาจากรัฐในด้านต่างๆ ดังเช่นกรณีของการเรียกร้องสิทธิของการมีสัญชาติไทยของชาวไทลื้อ บ้านไม้สูงขุน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ช่วงปี พ.ศ.2530 และการที่พยายามปรับตัวเข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงด้วยการเปลี่ยนวัฒนธรรมในหลายทาง เช่นการเปลี่ยนมาใช้เครื่องแต่งกายตามสมัยนิยม ในหมู่คนรุ่นใหม่ และการใช้คำเมืองในการสื่อสาร โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ของชุมชน ตลอดจนการสร้างที่อยู่อาศัยให้เหมาะกับถิ่นที่อยู่ใหม่ นิยมปลูกบ้านที่มีชั้นล่างเป็นอิฐและข้างบนเป็นไม้¹

เมื่อพิจารณาในมุมมองที่กว้างขึ้นแล้วเราจะพบว่าการปรับตัวภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจากหาได้เกิดกับชาวไทลื้อเพียงกลุ่มเดียว หากแต่มีการเกิดขึ้นกับชาวไทยยวนซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองด้วยเช่นกัน ชุมชนต่างๆ ล้วนต้องเปลี่ยนระบบการผลิตจากแบบพอยังชีพสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ที่สังคมต้องสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น และโครงสร้างสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงตามบริบทความเปลี่ยนแปลง มีการเกิดองค์กรในรูปแบบใหม่หลายองค์กร

ในขณะที่องค์กรในรูปแบบเดิมต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับความต้องการใหม่ องค์กรที่ไม่สามารถปรับตัวได้ก็ต้องลบบทบาทหรืออ่อนแอลง และชุมชนบางชุมชนอ่อนแอจนตกอยู่ในสภาวะชุมชนล่มสลาย

อย่างไรก็ดีในกรณีของชุมชนบ้านลวงเหนือที่มีผู้วิจารณ์ว่าชุมชนมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับท้องถิ่นอย่างมากดังที่กล่าวไปแล้ว จากการใช้เวลาในการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเวลากว่า 3 ปี ผู้วิจัยพบว่าชุมชนมีลักษณะของการปรับตัวที่แตกต่างไปจากชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบ รวมทั้งมีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด โดยชาวบ้านในชุมชนอื่นๆ รอบข้างมักมองว่า ชุมชนบ้านลวงเหนือมีความเป็นอยู่โดยรวมที่ดีกว่าตนเอง และมักมองว่า

¹ราญ ฤบาท และสุสิทธิ์ วิมุกตานนท์, เรื่องเดียวกัน, น. 37.

ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากชาวบ้านไทลื้อในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความ
ประหยัดและมีขันนขันแข็งสูงมาก¹

ความคิดเห็นของชุมชน โดยรอบดังกล่าวนี้ยังตรงกับความคิดเห็นของนักวิชาการที่ทำการ
ศึกษาชุมชนไทลื้ออีกหลายท่านอีกด้วยเช่นงานศึกษาชุมชนไทลื้อตำบลกล้วยแพะ ที่จังหวัดลำปาง
ของคณะผู้วิจัยของวิทยาลัยครูลำปาง สหวิทยาลัยล้านนา ที่มองว่าชาวไทลื้อในพื้นที่ศึกษาเป็นกลุ่ม
คนที่รักความสงบ มีความอดทน และมัลย์สดี รวมทั้งมองว่าลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผล
ให้ชาวไทลื้อในตำบลดังกล่าวสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
ไปในทางที่ก้าวหน้ากว่าสังคมของคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่โดยรอบ²

ในส่วน of ชุมชนบ้านหลวงเหนือยังพบว่าแม้ชุมชนจะได้รับอิทธิพลจากชาวพื้นถิ่น รวมทั้ง
กระแสความเปลี่ยนแปลงที่มาจากรัฐส่วนกลางและทุน แต่จวบจนปัจจุบัน ชุมชนก็ยังคงสามารถ
รักษาความเป็นไทลื้อบางประการไว้ รวมทั้งยังเป็นชุมชนที่มีจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ ภูมิใจใน
ความเป็นไทลื้อที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน และแสดงออกด้วยการพยายามฟื้นฟูวัฒนธรรมที่แสดงถึง
ความมีตัวตนในประวัติศาสตร์ของตน เช่นการสอนให้เด็กรุ่นใหม่ที่ไม่พูดภาษาไทลื้อให้กลับมา
พูดภาษาไทลื้อ รวมทั้งมีการสอนการฟ้อนแบบลื้อในโรงเรียนประจำชุมชน โดยมีชาวสิบสองปีนนา
ที่อพยพมาอยู่ใหม่เป็นผู้สอน

ยิ่งไปกว่านั้นจากการศึกษายังพบว่าองค์กรต่างๆ ในชุมชนยังคงดำรงอยู่ โดยมีผลมาจาก
การที่ชุมชนมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง สัมมามาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน สะท้อนให้เห็น
อย่างเด่นชัดจากผู้นำอย่างเป็นทางการที่เป็นตัวแทนของชุมชน ที่มีบทบาทต่อการเป็นผู้นำเชิง
ประสาน อันหมายถึงการเป็นผู้ประสานความความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ หรือ องค์กร
ต่างๆภายในชุมชน และการเป็นสื่อการระหว่างชุมชนกับภายนอก โดยเฉพาะกับรัฐ บทบาทดัง
กล่าวเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2460 อันเป็นช่วงที่ชุมชนเริ่มได้รับความเปลี่ยนแปลง
อย่างมาก ผู้นำเหล่านี้มีบทบาทต่อการนำชุมชนปรับตัวเข้าสู่กระแสการเปลี่ยนแปลง ภายใต้การ
สร้าง - อาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อนำพาชุมชนเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง
อย่างมีประสิทธิภาพ

หลังจากการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยมองว่า สิ่งที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนไทลื้อนั้น คือ
ความสามารถในการรักษาโครงสร้างของสังคมที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่สั่งสมเป็นระยะเวลานาน
ด้วยการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ เครือข่ายความสัมพันธ์และองค์กรต่างๆภายใน
ชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกและบริบทความเปลี่ยนแปลงของชุมชน

¹ สัมภาษณ์ นางผ่องศรี อัมพันธ์ อายุ 44 ปี ราษฎรบ้านหนองแห้ง ต.หนองแห้ง อ.สันทราย จ.
เชียงใหม่ , วันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2539.

² ประชัน รักพงษ์ และคณะ , การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง , น. 41.

ในขณะที่ลักษณะทางวัฒนธรรมภายนอกบางอย่างเช่นพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ หรือการพูดอาจยังคงอยู่ตราบไคที่ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการทำหน้าที่สร้างเอกภาพของชุมชนให้กับคนรุ่นใหม่สืบไป ด้วยการบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชน ตัวตนในประวัติศาสตร์ ที่นอกจากจะช่วยลดความขัดแย้งในหมู่สมาชิก ก็ยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความร่วมมือที่เป็นรากฐานขององค์กรต่างๆภายในชุมชน และเป็นรากฐานให้กับโครงสร้างทางสังคมของชุมชน ดังที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงขออธิบายพัฒนาการของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับพัฒนาการของบทบาทและเครือข่ายของผู้นำที่เป็นทางการดังต่อไปนี้

2.6 ประวัติความเป็นมาและลักษณะทั่วไปของชาวไทยลื้อบ้านหลวงเหนือก่อน

พ.ศ. 2460

ก่อนการเข้าใจในพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงช่วงปี พ.ศ. 2460 – พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุติทำการศึกษา จำเป็นต้องกล่าวถึงประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านหลวงเหนือในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2460 อันเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยมองว่าเป็นการเริ่มต้นของพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ชัดเจนว่าเป็นอย่างไรเพื่อที่จะสามารถทราบถึงความเปลี่ยนแปลงหลังช่วงเวลาดังกล่าว โดยสภาพของชุมชนในที่นี้หมายถึง ที่ตั้งของชุมชน ระบบเศรษฐกิจของชุมชน พิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ตลอดจนกลุ่มและองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน

ชื่อของชุมชน

ชุมชนบ้านหลวงเหนือเป็นชุมชนชาวไทยลื้อในแอ่งที่ราบเชียงใหม่ชุมชนหนึ่งที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน การตั้งชื่อของชุมชนอาจพิจารณาถึงที่มาและความหมายได้ 2 ประการคือหนึ่งเป็นการตั้งชื่อให้สอดคล้องกับเมืองหลวง ในสิบสองปีนนาตามถิ่นฐานเดิมของกลุ่มบรรพบุรุษที่เข้ามาอาศัยกลุ่มแรกๆ ซึ่งในสิบสองปีนนานั้นชื่อของ “เมืองหลวง” (สำเนียงไทลื้อออกเสียง “เม็งล่ง ”) หรือ “เมืองล่ง” ตามสำเนียงไทยกลางซึ่งเป็นเมืองที่มีพื้นที่นามากที่สุดในสิบสองปีนนาเพียงเมืองเดียวก็จัดเป็น 1 ปีนนา

ตามที่กล่าวมาคำว่า “ล่ง” หรือ “ลวง” หมายถึงการผ่านพ้นไปหรือเลยไป การตั้งชื่อดังกล่าวมาจากตำนานที่ว่าเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จมายังแคว้นสิบสองปีนนา ระหว่างที่เสด็จผ่านบริเวณดังกล่าวได้ทรงทำนายว่าในอนาคตบริเวณนี้จะกลายเป็นเมืองและจะได้ชื่อว่า “ เม็งล่ง ” ด้วยเหตุที่ท่านเสด็จผ่านไปโดยมิได้หยุดแวะพัก ต่อมาชาวเมืองจึงตั้งชื่อเมืองของตนว่า “ล่ง”หรือ “ลวง”¹

¹บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปีนนา, น. 451-452.

ตำนานการเกิดเมืองที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านนี้เป็นคติสากลในตำนานที่เกิดขึ้นหลายแห่งเช่นที่อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่เองก็มีตำนานการเกิดเมืองว่าในอดีตพระพุทธเจ้าเคยเสด็จมายังดินแดนแถบดังกล่าว เหตุผลอาจมาจากการสร้างเรื่องราวเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่พื้นที่และการเชิดชูศาสนาพุทธ ทั้งการสร้างยอมรับและสร้างความชอบธรรมในพุทธศาสนา ที่ชนชั้นปกครองมักอาศัยเป็นสิ่งเผยแพร่อุดมการณ์การปกครอง สร้างความยอมรับจากผู้อยู่ใต้การปกครอง เนื่องจากพุทธศาสนาสอนให้คนยอมรับในสถานภาพปัจจุบันของตนเอง ว่าเกิดจากการสังสมผลบุญในชาติปางก่อนที่ไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้แล้วศาสนาพุทธยังสอนให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีเรื่องของบุญกรรมเป็นสิ่งควบคุมความประพฤติของคนในสังคม

ในประการต่อมา นอกเหนือจากความหมายที่มาจากตำนานดังกล่าวแล้ว ตามภาษาไทยก็มีความหมายของคำว่า “ลวง” อีกความหมายหนึ่งคือชื่อของสัตว์ในจินตนาการที่มีรูปร่างคล้ายพระยานาค แต่เป็นสัตว์มงคลที่ถือเป็นสัตว์ประเสริฐกว่านาค เป็นสัตว์สวรรค์ที่มีลักษณะสวยงามกล่าวคือมีเขา มีเกล็ด มีเท้า และมีหนวดที่สวยงาม ชอบปรากฏตัวเวลามีฟ้าแลบเพื่อเล่นเมฆบนท้องฟ้า¹

อย่างไรก็ดีการตั้งชื่อของชุมชนบ้านลวงเหนือเข้าใจว่าเป็นการตั้งชื่อตามเมืองลวง ในสิบสองปันนา ที่น่าจะเคยเป็นที่อยู่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษของชุมชน เช่นเดียวกับชุมชนคนไทยในภาคเหนือหลายแห่งในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนที่ตั้งชื่อตามบ้านเมืองเดิมของตนไม่ว่าจะเป็นไทลื้อ ไทจีน หรือไทใหญ่เช่น บ้านเมืองสาด บ้านเมืองวะ บ้านเมืองกาย บ้านเมืองเลน บ้านเมืองซอน บ้านเมืองหลวง บ้านเมืองยอง บ้านพยาก บ้านเชียงขาง เหล่านี้เป็นต้น²

ดังที่กล่าวมาชื่อของชุมชนจึงยังคงมีความหมายและสำคัญอย่างมากต่อชุมชนในแง่ของการบ่งบอกให้ทราบที่มาของบรรพบุรุษในอดีต อันหมายถึงตัวตนในประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดเอกภาพระหว่างคนภายในชุมชนในการเป็นคนชุมชนเดียวกันนับตั้งแต่อดีต นอกจากนี้แล้วยังทำให้ทราบถึงความเชื่อในศาสนาพุทธมีการดำรงอยู่ควบคู่กับชุมชนเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และผนวกเป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อของชุมชน มีผลต่อหน้าที่ของผู้เฒ่า และคุณสมบัติของผู้เฒ่าดังกล่าวต่อไป

ที่ตั้งของชุมชนและสภาพทางภูมิศาสตร์

ชุมชนบ้านลวงเหนือมีเขตที่ตั้ง ในเขตบ้านหมู่ 4 และหมู่ 5 ของตำบลลวงเหนือ อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่ใหญ่เป็นอันดับที่สองของอำเภอคอยสะเก็ดที่มีอาณาเขตอยู่ติดกับถนนสายเชียงใหม่ - คอยสะเก็ด (อันมีผลให้ได้รับอิทธิพลจากเมือง ติดต่อกับเมือง และปรับตัวได้เร็วกว่าชุมชนข้างเคียงดังจะกล่าวต่อไป) อยู่ห่างจากตัวอำเภอคอยสะเก็ดประมาณ 1 กิโลเมตร

¹บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ลื้อ คนไทยในประเทศจีน, น. 255.

²ไกรศรี นิรมานเหมินท์, “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”, พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณบรรพชนจากสิบสองปันนา (ผู่ฮ่า), น. 32.

และห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 14 กิโลเมตร ซึ่งในปัจจุบันถือว่าไม่ไกลมากนักเพราะใช้เวลาเดินทางเข้าเมืองตามถนนคอนกรีตที่เลนเพียง 15 นาที (ในช่วงก่อน 2480 ต้องเดินเท้า - นั่งเกวียนใช้เวลาครึ่งวัน) และมีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านดง บ้านเมืองวะ และบ้านข้างน้ำ. ตำบลเดียวกัน.
ทิศตะวันออก	มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลเชิงคอย อำเภอเดียวกัน
ทิศตะวันตก	มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านหนองแห่่ง อำเภอสันทราย
ทิศใต้	มีอาณาเขตติดต่อกับถนนเชียงใหม่ – คอยสะเก็ด

หากมองลักษณะภูมิศาสตร์ของชุมชนดังกล่าวแล้ว จะพบว่าเป็นชุมชนที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรอย่างมากเนื่องจากเป็นพื้นที่ดินน้ำของลำน้ำแม่กวังที่ร่องรอยว่า เส้นทางเดินน้ำเคยผ่านชุมชน เป็นการตั้งชุมชนติดกับลำน้ำสายใหญ่ในอดีต แต่ภายหลังมีการทำระบบชลประทานเหมืองฝาย¹ กันลำน้ำแม่กวังและบังคับทางเดินน้ำให้เปลี่ยนเส้นทางด้วยการขุดลำเหมืองขนาดใหญ่และเล็กตัดผ่านพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อกระจายไปสู่ยังชุมชนอื่นอย่างกว้างขวางดังจะกล่าวต่อไป จึงเหลือเพียงร่องรอยของเส้นทางเดินน้ำเก่าที่ปัจจุบันเป็นฝินนาเป็นที่ราบลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์สูงสามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี

ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2460 ชาวบ้านนิยมอาศัยรวมกันเป็นกระจุก เป็นชุมชนใหญ่ ซึ่งเหตุผลคงมาจากเรื่องของความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เนื่องจากชาวบ้านกล่าวว่าในอดีต ตั้งแต่ช่วงก่อนปีพ.ศ. 2500 มีการขโมยวัว ควาย กันมาก จึงจำเป็นต้องอยู่ใกล้กันเพื่อสามารถช่วยเหลือกันได้โดยง่ายหากเกิดเหตุร้าย จากที่กล่าวมาสาเหตุอาจจูดได้จากงานของ จอห์นสัน ที่กล่าวว่าในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2473 เขาพบว่า ชุมชนชนบทไทยส่วนใหญ่ต้องดูแลตนเอง เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐดูแลไม่ทั่วถึง²

ผลจากกรณีดังกล่าวยังส่งผลให้ผู้นำของชุมชนในอดีตเป็นคนที่มึลักษณะของความเป็น “นักเลง” สามารถพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นถึงความแข็งแกร่ง มีพระเดชไม่เกรงกลัวโจร หรือ โขมยเพื่อปกป้องดูแลชุมชนได้

ส่วนพื้นที่ภายนอก รอบๆชุมชนเป็นพื้นที่สำหรับการทำเกษตรกรรมอันมีข้าวเป็นพืชหลัก ส่วนพื้นที่ภายในที่พักอาศัย ชาวบ้านยังคงนิยมปลูกไม้ผลยืนต้น ไม้บริ โภคหลังที่พักอาศัยเพื่อบริโภคอันได้แก่ มะขาม ใผ่ และต้นหมาก เป็นพืชที่ปลูกมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ.2460 และเป็นพืชที่ชาวบ้าน

¹ซึ่งเป็นเวลานานมาแล้วและไม่สามารถสืบค้นได้ว่าเมื่อใด.

²ไควค บรูซ จอห์นสัน, สังคมชนบท และภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ. 2423 –2473, แปลโดย พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), น. 76-77.

นิยมบริโภคในสมัยนั้น โดยเฉพาะคั้นไผ่นั้นนอกจากจะสามารถนำหน่อไม้มาบริโภคแล้ว ถ้าคั้นยังสามารถนำมาสร้างบ้าน และเครื่องภาชนะจักรสานมรกมาย นอกจากนี้พื้นที่รอบๆตัวบ้านยังสามารถใช้ปลูกพืชผักสวนครัวพื้นเมืองต่างๆเช่น ผักบั้ง ผักขี้หูด มะระจีนก และเลียงสัตว์เล็กเช่น การเลี้ยงไก่เมือง เหล่านี้เป็นต้น

ในอดีตชาวบ้านใช้วัดเป็นเครื่องแบ่งเขตของชุมชน โดยชุมชนทางด้านเหนือ (คูการไหลเวียนของน้ำเป็นหลัก ทิศเหนือของชาวบ้านคือคั้นน้ำ) เรียกหัวหมวดทางเหนือ และชุมชนด้านตรงข้ามเรียกหัวหมวดทางใต้ อันเป็นเกณฑ์การแบ่งแบบโบราณที่มีพื้นฐานมาจากการแบ่งหัววัดดังกล่าวรายละเอียดต่อไป แต่ต่อมาเมื่อรัฐเข้าจัดระบบการปกครองใหม่ในปีพ.ศ. 2445¹ ก็มีการเปลี่ยนเป็นบ้านหมู่ที่ 4 (หัวหมวดทางเหนือ) และบ้านหมู่ 5 (หัวหมวดทางใต้)

นอกจากนี้แล้วเมื่อได้ศึกษาถึงที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์ในวงกว้างออกไปก็พบว่าชุมชนที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าในอดีตอีกด้วย กล่าวคือในช่วงที่ยังไม่มีการก่อสร้างถนนสายเชียงใหม่พร้าว เส้นทางการค้าต้องกระทำผ่านเส้นทางเดินเท้าจากอำเภอคอยสะเกิดไปยังพร้าว กล่าวคือพ่อค้าพื้นเมืองอันได้แก่พ่อค้าวัวต่างจะซื้อสินค้าจากคอยสะเกิด (ส่วนหนึ่งรับสินค้ามาจากเมืองอีกทอดหนึ่ง) และนำไปขายต่อยังเมืองพร้าวในรูปแบบการแลกเปลี่ยนสินค้า ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

การก่อตั้งชุมชน

ปี พ.ศ.1932 อันเป็นปีที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวันที่บรรพบุรุษรุ่นแรกอพยพมาถึงบริเวณนี้และก่อตั้งชุมชนดังที่กล่าวไปแล้วในช่วงแรก ไม่มีผู้ใดสามารถยืนยันได้ว่าชาวบ้านที่ก่อตั้งชุมชนในยุคนั้นเป็นชาวไทลื้อ แต่อย่างไรก็ตามวันเสาร์ที่ระบุว่าเป็นวันก่อตั้งชุมชนตามจารึกเสาหลักบ้านอันเป็นที่สิงสถิตของผีเสื้อบ้าน ก็เป็นวันที่ตรงกับวันที่ชาวไทลื้อถือเป็นศิ เป็นวันสร้างบ้าน

นอกจากนี้แล้วพงศาวดาร โยนกยังกล่าวถึง การที่กษัตริย์ราชวงศ์มังรายองค์ที่ 10 พระนามพญาแสนเมืองมา (พ.ศ. 1931-1954) ว่าเคยเสด็จมาประทับพร้อมพระมเหสีขณะเสด็จกลับจากหัวเมืองต่างๆในสิบสองปันนาและพระมเหสีได้ประสูติพระโอรส และได้ตั้งชื่อตามสถานที่ประสูติที่ในยุคนั้นเรียกว่าพินนาสามฝั่งแกน²

หลังจากที่พญาสามฝั่งแกนได้ขึ้นครองราช จึงทรงโปรดให้สร้างวัดขึ้นที่สถานที่ประสูติ³ และตั้งชื่อว่าวัดบูรจันเป็นวัดใหญ่มากในแถบนั้นดังสามารถพบร่องรอยวัดลูก 4 วัดล้อมทิศทั้ง 4 ซึ่ง

¹สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค (เชียงใหม่: ทิพยเนตรการพิมพ์, 2530), น. 90.

²พระยาประกิจกรจักร, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2515), น. 307.

³ข้อมูลจากศิลาจารึกการตั้งวัดศรีมุงเมือง ตำบลหลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิดจังหวัดเชียงใหม่.

วัดบูรณันในปัจจุบันก็คือวัดศรีมุงเมืองอันเป็นวัดประจำชุมชนของชาวบ้านลวงเหนือหมู่4 หมู่5 และบ้านหมู่10 ที่มีชาวบ้านจากบ้านหมู่4 หมู่5 แยกไปตั้งชุมชนใหม่ ในรูปแบบของผลผลิตซ้ำ (reproduction)

สิ่งที่น่าสนใจประการต่อมาก็คือข้อความในศิลาจารึกของกษัตริย์ราชวงศ์มังรายที่จารึกไว้ว่าพระเจ้าสามฝั่งแกนนั้นได้เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.1945 ขณะที่มีอายุ เพียง 13 ปีด้วยความช่วยเหลือจากอา และทรงแต่งตั้งเป็นพญาลีหมื่นให้ครองเมืองพระยา¹ หักลบปีที่ขึ้นครองราชย์กับอายุแล้วจึงพบว่าคือปีที่พระองค์ประสูติ พ.ศ. 1932 ดังนั้นจึงหมายความว่าปีที่พญาแสนเมืองมาเสด็จมาค้างแรมที่ชุมชนบ้านลวงเหนือก็คือปี พ.ศ. 1932 อันเป็นปีที่ถูกระบุว่าเป็นปีที่ชาวบ้านก่อตั้งชุมชนตามจารึกเสาหลักบ้าน

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงอาจตั้งสมมุติฐาน ได้ว่าในปีดังกล่าวพญาแสนเมืองมาได้เสด็จหัวเมืองสิบสองปันนาและได้ชักชวนชาวไทลื้อให้เข้ามาสร้างบ้านแปลงเมืองยังพื้นที่สามฝั่งแกนหรือปัจจุบันคือตำบลลวงเหนือ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ช่วยยืนยันว่าในปีดังกล่าวบรรพบุรุษชาวไทลื้อได้ก่อตั้งชุมชนบ้านลวงเหนือจริง ตลอดจนยืนยันถึงการมีตัวตนของชาวไทลื้อ ณ ดินแดนแห่งนี้เมื่อกว่า 600 ปี ที่ผ่านมา

อย่างไรก็ดีไม่ว่าบรรพบุรุษของชุมชนแห่งนี้จะอพยพมาเมื่อใดก็ตาม แต่ก็เชื่อได้ว่าน่าจะเป็นชุมชนที่เก่าที่สุดในแถบนั้นเนื่องจากมีที่ตั้งที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในบริเวณนั้นจากการอยู่บริเวณต้นน้ำดังที่กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้ในความเป็นจริงแล้วสิ่งสำคัญอาจอยู่ที่ความสำนึกของสมาชิกของชุมชน ที่ส่วนใหญ่เชื่อว่าบรรพบุรุษอพยพมาตั้งบ้านตามจารึกเสาหลักบ้าน ความเชื่อดังกล่าวนี้ส่งผลให้ชุมชนแห่งนี้เกิดความมีเอกภาพร่วมกัน ภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีความเป็นมายาวนานและมีตัวตนในประวัติศาสตร์ ความมีเอกภาพดังกล่าว ส่งผลเชื่อมโยงต่อการสร้างสายสัมพันธ์ภายในชุมชน และนำไปสู่ความร่วมมือ ช่วยเหลือ เกื้อกูลในกิจกรรมต่างๆของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางการผลิตหรือกิจกรรมทางด้านพิธีกรรม ที่ค้ำจุนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดผู้นำที่มีคุณภาพที่เป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่มในการดูแล - นำพาชุมชน

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

จากรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่เป็นสังคมเกษตรกรรม ประกอบกับสภาพที่ตั้งที่มีความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวชาวบ้านภายในชุมชนจึงมีอาชีพหลักอยู่ที่การทำเกษตรเป็นหลักตั้งแต่อดีต พืชหลักที่เพาะปลูก มีลักษณะสากลที่คล้ายคลึงกับคนไทย โดยทั่วไปคือการเพาะปลูกข้าว

¹ศิลาจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ใน สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, น.141.

เป็นหลัก¹ ข้าวที่เพาะปลูกส่วนใหญ่แล้วเป็นพันธุ์ข้าวเหนียวพื้นเมือง ที่เป็นชนิดเดียวกับที่ปลูกในสิบสองปีนนาเพียงแต่บางชนิดเรียกชื่อต่างกันเล็กน้อยเช่น “ข้าวผา” ของชาวสิบสองปีนนา ชาวไทยยวนหรือคนเมืองเรียก “ข้าวกำผา” เหล่านี้เป็นต้น ส่วนข้าวเจ้าไม่เป็นที่นิยม ชาวบ้านลวงเหนือเรียกข้าวเจ้า ซึ่งหมายถึงข้าวที่คนจีนบริโภค

ในช่วงหลังของการทำนาปี ชาวบ้านมีการปลูกพืชไร่บ้างเล็กน้อยเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก พืชที่ปลูกได้แก่ ถั่วเหลืองที่นำมาใช้ทำ “ถั่วเน่า” เครื่องจืดที่ให้โปรตีนชนิดหนึ่งของภาคเหนือ และยาสูบพันธุ์พื้นเมืองที่นำมาทำ “บุหรี่ยี่โย” หรือบุหรี่ปื้นเมืองที่ใช้ใบตองอ่อนอบแห้งมาวนใบยาสูบ

ภายใต้การผลิตทางการเกษตรดังกล่าวชาวบ้านต้องพึ่งพาแรงงานจากระบบการระดมแรงงานตามประเพณีผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งในระดับชุมชนและต่างชุมชนที่เป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นมาแต่อดีตแตกต่างจากชาวไทลื้อบ้านปิงที่กล่าวไปแล้ว กล่าวคือชาวบ้านต้องอาศัยการร่วมมือกับชุมชนอื่นที่ใช้น้ำจากลำน้ำเดียวกัน ในการจัดการระบบชลประทานเพื่อนำน้ำมาใช้ในภาคเกษตรกรรมผ่านองค์กรเหมืองฝาย ตลอดจนต้องอาศัยแรงงานในกลุ่มเครือญาติและมิตรสหายผ่าน “การเอามือเอารัน” ที่หมายถึงการแลกเปลี่ยนแรงงานในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน ในช่วงของการทำนาที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมากเช่นช่วงการไถนา ปักดำ และการเก็บเกี่ยว หรือการร่วมกันทำงานสาธารณะของชุมชนเช่นการพัฒนาหมู่บ้าน หรือสร้างสิ่งก่อสร้างอันเป็นสาธารณะประโยชน์

อย่างไรก็ดี การระดมแรงงานตามประเพณีต่างๆ เหล่านี้ก็ได้เกิดขึ้นอย่างลอยๆ หากแต่มีสิ่งที่เป็นรากฐานค้ำจุนความร่วมมือทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ซึ่งก็คือระบบความสัมพันธ์หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ ที่มีทั้งเครือข่ายความสัมพันธ์ ภายในและเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชนอื่นๆ ที่กระทำผ่านผู้นำ หรือกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่างๆ กลุ่มหรือองค์กรชุมชนเหล่านี้คงอยู่ได้ด้วยความสามารถของชาวบ้านทั้งที่เป็นนามธรรมอันได้แก่ ประเพณีและระบบความเชื่อต่างๆ และที่เป็นรูปธรรมอันได้แก่ระบบการปกครองภายในชุมชนที่มีผู้นำของชุมชนเป็นศูนย์กลาง และเมื่อศึกษาถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชนแล้ว จะพบว่ากลุ่มที่เป็นพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์ ได้แก่กลุ่มเครือญาติที่เป็นรากฐานของเครือข่ายความสัมพันธ์

ลักษณะครอบครัวและระบบเครือญาติ

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดของชุมชนแต่ในขณะเดียวกันหน่วยทางสังคมที่เล็กนี้ก็เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของสังคมจากการเป็นพื้นฐานของสังคมใหญ่ ภายในชุมชนไทยภาค

¹จักรทิพย์ นาดสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต, น. 2.

เหนือ รวมทั้งชุมชนไทลื้อบ้านหลวงเหนือ ครอบครัวหรือครัวเรือน มีบทบาทในการเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ภายในชุมชนจากการที่คนในชุมชนมักมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสัมพันธ์ดังกล่าวประกอบกับความจำเป็นในการใช้แรงงานในกิจกรรมที่ต้องการแรงงานจำนวนมากก่อให้เกิดความร่วมมือทางการผลิตและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน ดังจะเห็นได้จากประเพณีการเอามือเอารันหรือที่ภาคกลางเรียกการลงแขก ที่สมาชิกของกลุ่มร่วมมือดังกล่าวส่วนใหญ่แล้วล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน

ในสังคมไทลื้อบ้านหลวงเหนือ หลังการแต่งงานฝ่ายชายนิยมไปอาศัยอยู่บ้านของฝ่ายหญิงและเป็นแรงงานให้แก่ครอบครัวฝ่ายหญิงในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร¹ ในขณะที่ฝ่ายหญิงของชุมชนหากมีการแต่งงานกับหนุ่มต่างถิ่นก็นิยมให้ฝ่ายชายมาอยู่อาศัยและใช้ที่นาของฝ่ายหญิง แต่เดิมที่ดินนั้นถือเป็นทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของครัวเรือน ที่ใช้ทำการผลิตร่วมกัน และแบ่งปันผลผลิตหลังเสร็จสิ้นฤดูกาลผลิต เมื่อสมาชิกเพิ่มขึ้นงานที่ดินนั้นไม่เพียงพอต่อการทำกิน บุตรสาว บุตรชายที่สมรสแล้วก็จะแยกตัวออกไปบุกเบิกที่ทำกินตั้งครอบครัวใหม่² ยกเว้นครอบครัวของลูกสาวคนเล็กที่อาศัยอยู่ครัวเรือนเดิมเพื่อเลี้ยงดูพ่อแม่ และอาจเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่พ่อแม่รักและห่วงใยในลูกสาวคนเล็กมากกว่าลูกคนอื่น ๆ³

การที่ที่ดิน ไม่ใช่ทรัพย์สินส่วนบุคคลไม่ใช่เรื่องแปลกและนักวิชาการหลายท่านกล่าวว่า เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมคนไทยทุกกลุ่มตั้งแต่สมัยชุมชนยุคบุพกาล⁴ และคล้ายคลึงกับลักษณะการถือครองที่ดินของชาวนาในสิบสองปันนาค้างที่กล่าวไปแล้ว การเปลี่ยนแปลงของระบบการถือครองที่ดินเริ่มเกิดขึ้นหลังจากรัฐประกาศใช้พระราชบัญญัติออกตราของชั่วคราว ร.ศ. 124 คือในปี พ.ศ.2449⁵ ที่ถึงแม้ว่าการออกโฉนดจะยังไม่เกิดขึ้นแต่ชาวบ้านก็เริ่มได้รับเอกสารสิทธิที่ดินเป็นครั้งแรก และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการถือครองที่นาของชุมชนในช่วงหลังปีพ.ศ. 2460 ดังจะกล่าวในบทต่อไป

ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้นิยมการแต่งงานมีสามีหรือภรรยาเพียงคนเดียวตามวัฒนธรรมดั้งเดิม การหย่าร้างไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้งแต่การสมรสครั้งที่สองก็เกิดขึ้นทั่วไปจากการที่ภรรยาหรือ

¹ สัมภาษณ์ ศรีนวล บุญทะจักร อายุ 65 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต. หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 30 พฤษภาคม 2539.

² สัมภาษณ์ พ่อควงแก้ว มโนวงษ์ อายุ 71 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต. หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 16 กันยายน 2539.

³ สัมภาษณ์ แม่เนิลคำ บุญเรืองยา อายุ 68 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 18 กันยายน 2540.

⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต, น. 3.

⁵ สมศักดิ์ คุณเงิน และคณะ, ประมวลกฎหมายที่ดิน : พระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายที่ดินพ.ศ.2497 กฎกระทรวง(พ.ศ.2534) (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2535), น.12.

สามีเสียชีวิต และส่วนใหญ่แล้วจะ ไม่มีการรังเกียจแม่ม่ายเลย เมื่อเลี้ยงลูกเติบโตใหญ่มีเพียงลูกสาวคนเล็กเท่านั้นที่จะสามารถนำครอบครัวเข้ามาอาศัยร่วมกับพ่อแม่ได้ ส่วนลูกคนอื่นๆ ถ้าเป็นลูกสาวก็อาจสร้างบ้านหลังใหม่ในบริเวณเดียวกับบ้านเดิมหากมีบริเวณกว้างขวางพอ หากเป็นฝ่ายชายก็อาจย้ายไปอยู่กับฝ่ายหญิง หรืออาจมีการออกไปตั้งครัวเรือนใหม่ ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวประกอบกับการประเมินนับถือผีปู่ย่าที่สืบทางสายผู้หญิงญาติทางฝ่ายแม่จึงมีความสำคัญเหนือญาติทางฝ่ายพ่อ

ในช่วงก่อนปีพ.ศ.2450 แรงงานยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในภาคเกษตรกรรมเนื่องจากประชากรยังคงเบาบาง ประกอบกับการแพทย์ยังไม่ก้าวหน้าและมีอัตราการตายที่สูงกว่าในปัจจุบันมากมาก แต่ละครัวเรือนจึงจำเป็นต้องมีลูกมาก ถึงครอบครัวละ 5 - 10 คน นอกจากพ่อแม่ และลูกแล้วบางครั้งครอบครัวโดยเฉพาะครัวเรือนที่ฝ่ายหญิงเป็นลูกสาวคนเล็กจะมีพ่อกับแม่ หรือตากับยาย อาศัยอยู่ด้วยกันและจะไม่นิยมทิ้งพ่อแม่ให้อยู่ตามลำพังเพราะ ในบางครัวเรือนที่ไม่มีลูกสาว ลูกชายก็จะเลี้ยงดูพ่อแม่ นอกจากนี้แล้วก็ยังนิยมทำงานหาเงินเพื่อสร้างบ้านให้พ่อแม่เพื่อแสดงความ กตัญญูรู้คุณ หรือตอบแทนพระคุณพ่อแม่

ทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันทำงานโดยฝ่ายหญิงหรือภรรยาทำหน้าที่ตื่นตั้งแต่ตี 5 เพื่อหุงข้าว และทำอาหาร หรือไปวัดหากเป็นวันพระ สายมาก็ซักผ้า - ตากผ้า ทำความสะอาดบ้านหรือทอผ้า ที่ได้ดูบ้านของทุกครัวเรือนต่างมีที่ทอผ้าที่ต่างต้องทอไว้ใช้กันเองในครอบครัว ซึ่งเป็นงานที่หนักพอควรเนื่องจากส่วนใหญ่แล้วฝ่ายหญิงมัก ไม่มีเวลาว่างจึงต้องทอผ้าในเวลากลางคืน

ส่วนฝ่ายชายจะนิยมทำงานหนักเช่นฆ่าฟัน และออกตรวจนา ทำคันทนา เข้าป่า หรือทำงานในไร่นา ตั้งแต่ช่วงสายของทุกวัน โดยบางครัวเรือนภรรยาอาจออกไปช่วยบ้าง เช่นฝ่ายชายไถนาฝ่ายหญิงก็ปักดำ หรือจับปลาโดยอาศัยเครื่องมือที่ทำจาก ไม้ไผ่รูปสามเหลี่ยมและมีด้ามจับที่ยาวประมาณ 1 เมตรเช่น “เขชะ” ในการจับปลา กลางวันจึงกลับบ้านเพื่อ บริโภคอาหาร ก่อนที่จะออกทำงานต่อช่วงบ่าย ส่วนลูกๆนั้นหากเป็นสมัยก่อนต้องออกช่วยพ่อแม่ทำนา

ชาวบ้านที่เป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกันมักอาศัยรวมตัวกันเป็นกระจุก (หลายกระจุกรวมเป็นชุมชน) และมักมีพื้นที่สาธารณะระหว่างกลุ่มเพื่อนบ้านที่มักเป็นเครือญาติเดียวกันเพื่อใช้ปลูกพืช ผักพื้นเมืองและไม้ผลต่างๆ ร่วมกัน

นอกจากนี้ยังพบว่าภายใต้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติดังกล่าวชาวไทลื้อบ้านหลวงเหนือยังมีระบบความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าที่เป็นระบบความเชื่อที่ดำรงอยู่ช้านานทั้งในหมู่ชาวไทยลื้อสองปีนนาชาวไทยจีน และชาวไทยล้านนา เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ชาวไทลื้อบ้านหลวงเหนือมีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าที่คล้ายคลึงกับชาวไทยล้านนาโดยทั่วไปที่เชื่อในเรื่องของผีบรรพบุรุษของแต่ละ “สายผี” ที่จะสืบผ่านทางสายผู้หญิงหรือเป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง ด้วยความเชื่อที่ว่าผีปู่ย่าจะคอยติดตามดูแลและคุ้มครองผู้หญิงทุกคนในกลุ่มเครือญาตินั้นๆ

ความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้เมื่อผู้หญิงคนใดจะ ออกเดินทางไกล หรือจะแต่งงานก็ต้องที่จะต้องไปบอกกล่าว ถ้าหากใครเจ็บป่วยก็ต้องไปขอสมานาโทษแก่ผีปู่ย่า¹ แต่ถ้าหากผู้หญิงคนใดกระทำผิดหรือที่เรียกว่า “ ผิดผี ” เช่นการได้เสีย มีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายก่อนการแต่งงาน จะก็ต้องมาทำพิธีเช่นสังเวช ขอโทษแก่ผีปู่ย่า หรือที่เรียกว่า “ เสียผี ” (ไทลื้อบางกลุ่มเช่นชาวไทลื้อในจังหวัดลำปางเรียกว่า “ พิธีส่งแดน ”)² ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามแล้วเชื่อกันว่า ผีปู่ย่า จะดลบันดาลให้ญาติของฝ่ายหญิงเจ็บป่วยเช่นยาย หรือแม่ โดยฝ่ายชายต้องเสียเงินที่เรียกว่า “ ค่าเสียผี ” ตามแต่ “ แก้วผี ” หรือผู้นำในสายผี จะเป็นผู้กำหนด ส่วนฝ่ายหญิงก็ต้องนำเหล้า ไก่ หรือหัวหมูมาจัดพิธีเช่นไหว

การเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละสายผีจะมีการจัดพิธีไม่ตรงกันแล้วแต่ “ แก้วผี ” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง (มีบางกรณีเช่นกันที่อาจให้ผู้ชายเป็นแก้วผี เช่นแก้วผีคนเคมมีแค่ลูกชาย)³ จะเป็นผู้กำหนดและแจ้งให้ครัวเรือนที่อยู่ในสายผีเดียวกันทราบ⁴ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นวันใดวันหนึ่งของเดือน 9 ตามการนับวัน เดือน ปี ของล้านนาหรือไทลื้อ⁵ เช่นบางสายผีอาจเป็นวันขึ้น 9 ค่ำ เดือนเก้า⁶ หรือบางสายผีอาจเป็น เดือนเก้า แรม 9 ค่ำ⁷ การให้ความสำคัญกับวันที่เป็นเลขเก้าเหล่านี้ถือเป็นเรื่องที่ปฏิบัติสืบมาและถือว่าเป็นวันมงคล

ภายในพิธี ทุกครัวเรือนที่อยู่ในสายผีดังกล่าว ทั้งครัวเรือนที่อยู่ภายในชุมชนและต่างชุมชน จะส่งตัวแทนซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้หญิงมาร่วมพิธี (ฝ่ายชายอาจมาแทนได้ในกรณีที่ฝ่ายหญิงไม่ว่าง) แต่บางครัวเรือนที่ไม่มีบุตรสาวก็อาจไม่เข้าร่วมด้วยบางครัวเรือนเชื่อว่าผีปู่ย่าจะติดตามบุตรสาวเท่านั้น⁸ ซึ่งทุกคนจะเอาเงินไป “ ฮอม ” หรือรวมกันที่บ้านแก้วผี ที่มี “ หอผี ” หรือศาลผีปู่ย่าตั้งอยู่ เมื่อมารวมตัวกันแล้วก็จะมีการประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าด้วยเหล้า ไก่ และหมู พร้อมทั้งบอกกล่าวแก่

¹ สัมภาษณ์ นางเสาค่า เมืองห่มใจ อายุ 62 ปี ราษฎร บ้านหมู 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2539.

² ประชัน รักพงษ์ และคณะ , การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง, น. 58.

³ สัมภาษณ์ พ่อจันทร์วัน บุญยศยิ่ง อายุ 70 ปี แก้วผีบ้านหมู 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 15 มิถุนายน 2539.

⁴ สัมภาษณ์ นายศรีนวล บุญทะจักร อายุ 65 ปี ราษฎรบ้านหมู 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 30 พฤษภาคม 2539.

⁵ สัมภาษณ์ นางเสาค่า เมืองห่มใจ อายุ 62 ปี ราษฎร บ้านหมู 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2539.

⁶ สัมภาษณ์ แม่จันทร์ฟอง ไบสุจันทร์ อ่างใน รัตนพร เศรษฐกุล ชูลิทร วิมุกตานนท์ และ รามู ฤบาท, เรื่องเดียวกัน , น. 58.

⁷ สัมภาษณ์ พ่อจันทร์วัน บุญยศยิ่ง อายุ 70 ปี แก้วผีบ้านหมู 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 15 มิถุนายน 2539.

⁸ สัมภาษณ์ นาง จันทร์นวล บุญห่มพูน อายุ 69 ปี , ราษฎร บ้านหมู 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กรกฎาคม 2539 .

ดวงวิญญาณผีปู่ย่าว่าทุกคนมาพร้อมหน้าพร้อมตาแล้วเพื่อสักการะดวงวิญญาณ พร้อมทั้งขอให้ผีปู่ย่าช่วยปกป้องรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ

อาจกล่าวได้ว่าระบบความเชื่อเรื่องผีปู่ย่านี้เป็นระบบความเชื่อที่เกิดขึ้นเพื่อควบคุมดูแลความประพฤติของสมาชิกให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคม ภายใต้การควบคุมของ “ผี” เช่นเดียวกับที่ศาสนาพุทธมี “บาป - บุญ” เป็นสิ่งควบคุมแต่ต่างกันว่า “บาป - บุญ” นั้นเน้นบทลงโทษในโลกหน้า แต่ “ผี” นั้นจะให้โทษ หรือให้คุณในภพนี้เท่านั้น อันเป็นการควบคุมที่สอดคล้องกันอย่างลงตัว

นอกจากนี้ก็ยังมึหน้าที่ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติที่สืบผ่านทางสายผู้หญิง ทั้งการมีความรู้สึกในการมีเอกภาพร่วมกันอยู่ที่การมี “สายผี” เดียวกัน หรือการต้องมาพบปะกันอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งไม่ว่าจะย้ายไปอยู่ต่างชุมชนก็ตาม อันจะมีผลต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมต่างๆ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ผีปู่ย่า จัดเป็นสถาบันทางสังคมของฝ่ายหญิงที่สำคัญที่สุดของชุมชน อำนาจของผีปู่ย่าครอบคลุมดูแลฝ่ายหญิงในสายผีนั้นๆ ในขณะที่ฝ่ายชายนั้นอาจสังกัดในสถาบันทางสังคมในระดับที่ครอบคลุมสูงขึ้นไปเช่นสถาบันสงฆ์ ที่ฝ่ายชายมีบทบาทสูงกว่าฝ่ายหญิงจากการจำกัดคุณสมบัติของผู้ที่บวชว่าต้องเป็นเพศชายเท่านั้น ส่วนฝ่ายหญิงนั้นสามารถกระทำได้เพียงการไปทำบุญที่วัด

องค์กรระดมแรงงานตามประเพณี

ความผูกพันทางเครือญาติที่ ถูกเชื่อมโยงด้วยระบบความเชื่อเรื่องผีที่กล่าวมา หากพิจารณาให้ดีๆ จะพบว่ามีความสำคัญมากต่อการดำรงอยู่ของชาวบ้านในยุคหนึ่งเนื่องจากในสังคมชาวนา แรงงานถือเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อการผลิตและการดำรงอยู่ของครัวเรือนต่างๆ อย่างมาก ในการทำนาแรงงานจากครัวเรือนเดียวเป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอ ดังนั้นชาวบ้านจึงจำเป็นต้องระดมแรงงานจากครัวเรือนอื่นผ่านทางเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติซึ่งก็คือการเอามือเอารัน

“ การเอามือเอารัน ” เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการผลิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านดงเหนืออย่างมาก เนื่องจากการทำนาในบางช่วงเช่นการปักดำ การเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือช่วงการไถนา เป็นช่วงที่ต้องมีการใช้แรงงานมาก และชาวบ้านเพียงหนึ่งครัวเรือนย่อมไม่สามารถกระทำได้โดยเฉพาะในรายที่มีที่ดินมาก ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องอาศัยแรงงานจากภายนอกครัวเรือน โดยมีพื้นฐานของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมเป็นหลัก โดยการเข้ามาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในระบบการระดมแรงงานตามประเพณีดังกล่าวชาวบ้านจะผลิตเบียดเบียนหมุนเวียนไปช่วยทำนาในช่วงเวลาดังกล่าว และส่งผลให้การเพาะปลูกของแต่ละครัวเรือน มีขีดความสามารถกระทำได้มากกว่าที่แรงงานเพียงครัวเรือนเดียวสามารถกระทำได้ ทั้งยังเป็นการลดต้นทุนการผลิต ไม่ต้องใช้เครื่องจักรกลหรือการจ้างงานเช่นในปัจจุบัน ดังที่กล่าวมาครัวเรือนที่หิวกุ่มเครือญาติที่กว้างขวาง

หรือมีผู้คนที่ให้ความเคารพรู้จักหรืออยู่ใต้การอุปถัมภ์มากมาย เช่นผู้นำของชุมชน¹ ก็สามารถที่จะทำการเกษตรครั้งละจำนวนมากในพื้นที่กว้างขวาง

ส่วนการตอบแทนนั้น นอกจากจะใช้แรงงานเป็นสิ่งตอบแทน เจ้าของที่น่ายังมีหน้าที่ในการเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มาช่วยงานอีกด้วย นอกจากนี้ในช่วงของการปักดำหรือไถนา ผลตอบแทนยังออกมาในรูปของ สัตว์น้ำในนาข้าว เช่นปลา หอย ปู กุ้งฝอย และแมลงบางประเภทที่บริโภคได้

ซึ่งพบว่าชาวบ้านทุกคนที่ไปช่วยงานต่างมี “ซ็อง” อันหมายถึงภาชนะที่ทำจากไม้ไผ่ ปากคอด และไม้ไผ่เส้นเสี้ยนรวบเป็นทางกรวยปิดปากภาชนะ ไว้ใส่สัตว์น้ำเหล่านั้น และมี “เซะ” อันหมายถึง เครื่องมือจับปลาที่ทำจากไม้ไผ่สานเป็นทางสามเหลี่ยม และมีค้ำจับที่ยาวติดตัวผู้หญิงเกือบทุกคน

อย่างไรก็ตามการเอามือเอาริ้วในชุมชนก็มีได้จำกัดอยู่เฉพาะการระดมแรงงานคนเพื่อการเกษตรกรรมเพียงรูปแบบเดียว ลักษณะของระบบการระดมแรงงานตามประเพณีดังกล่าวยังถูกนำไปใช้ อย่างหลากหลายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจกรรมที่ต้องการแรงงานมาก เช่น การเอามือเอาริ้วควาย อันหมายถึง การรวบรวมควายและเจ้าของหรือผู้ที่สามารถบังคับจับควายตัวนั้นๆ มาร่วมกันไถ

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การระดมแรงงานตามประเพณี ที่เรียกว่า “เอามือเอาริ้ว” นั้นมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างมาก และเป็นองค์ประกอบหลักที่ส่งผลให้ชุมชน - สมาชิกของชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินตรา ทั้งนี้การมอบแรงงานเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน นอกเหนือไปจากการเอามือเอาริ้วยังมีอีกมากมายเช่นการสร้างบ้านที่ไม่จำเป็นต้องจ้างแรงงาน ดังปรากฏใน “ริตบ้านสิบสอง” ของชาวไทลื้อข้อที่ 5 ที่ว่า

“ห้า ครั้นเรือนใดจักปลูกบ้านแปลงเรือนใหม่ หมู่พี่น้องชาวบ้านต้องได้สามัคคี ช่วยกันทำแปลง เจ้าของบ้านต้องได้เลี้ยงผักอาหาร”²

อันหมายถึงการที่ชาวบ้านทุกคนต้องมีหน้าที่ช่วยกันสร้างบ้านให้แก่ผู้ที่สร้างบ้านใหม่ ส่วนเจ้าของบ้านก็มีหน้าที่ตอบแทนด้วยการเลี้ยงข้าว ปลา อาหาร แก่ผู้ที่มาช่วยนั่นเอง และจากที่กล่าวมาการเอามือเอาริ้วจึงถือเป็นระบบการรวบรวมแรงงานที่จำเป็นต่อชาวบ้านอย่างมาก

แต่อย่างไรก็ดีหากเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานที่มากกว่านี้ ซึ่งมักเป็นการใช้แรงงานในกิจกรรมสาธารณะ เช่นการซ่อมแซมเส้นทางสาธารณะซึ่งในช่วงก่อน พ.ศ.2460 หมายถึง การซ่อม

¹ สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง ไบสุพันธ์ อายุ 71 ปี อดีตกำนันตำบลหลวงเหนือ ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2539.

² เจ้ามหาคำมูล หน่อคำ อดีตเจ้าเมืองแซ่, ริตบ้าน 12 คลองเมือง 14, แปลโดยทวี สุว้างปัญญากร, น. 1.

ชมระบบชลประทานเหมืองฝาย หรือจัดพิธีกรรมต่างๆในระดับชุมชน ก็จะต้องมีการระดมแรงงานกลุ่มเหมืองฝาย และผ่านหมวดวัดหมวดบ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่คอยยึดเหนี่ยวสมาชิกในระดับชุมชนระบบชลประทานราษฎร หรือที่ชาวบ้านในภาคเหนือของประเทศไทยรวมทั้งชุมชนบ้านหลวงเหนือนิยมเรียกว่า “ เหมืองฝาย ” ถือได้ว่าเป็นระบบการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อการทำเกษตรกรรม และการดำรงชีพ ของล้านนาไทยมากกว่า พันปีแล้ว โดยมีหลักฐานเอกสาร ที่สามารถดูได้จาก ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่กล่าวว่า

“ พระยา ลว จังกราช ค่ หี่สร้างบ้านเมืองกว้างขวางมากนั้ก แล้วค่หี่สร้าง เขตวัดดู ตัสมมา กมาติ ธารณะ ทั้งหลายเป็นต้นว่า เรือกสวน ไร่่นา เหมืองฝาย หี่วุฒิ แก่บ้านเมืองนั้นแล ”¹

คำว่า “ ฝาย ” หมายถึงเขื่อนขนาดเล็กที่กั้นกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ส่วนคำว่า “ เหมือง ” นั้นหมายถึงคลองส่งน้ำที่แยกจากลำน้ำสายหลักสู่พื้นที่เกษตรกรรม การจัดการน้ำแบบโบราณของชาวไทยในภาคเหนือนี้ ในอดีตเป็นระบบชลประทานที่ชาวบ้านหรือราษฎรเป็นผู้จัดระบบบริหารดูแล รักษา และจัดการแบ่งปันน้ำเองทั้งหมด ในขณะที่รัฐจะเข้ามายุ่งเกี่ยวน้อยมาก คณะผู้บริหารของเหมืองฝาย ล้วนมาจากการคัดเลือกตัวแทนของชาวบ้านทั้งหมดนับตั้งแต่ตำแหน่ง “ แก่เหมือง แก่ฝาย ” อันเป็นตำแหน่งผู้บริหารสูงสุดของระบบเหมืองฝายระดับชุมชน ลงมาจนถึง “ ผู้ดูแลปากเหมือง ” อันเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจน้อยที่สุด

ในอดีต รัฐ ทำหน้าที่เพียงการออกกฏลงโทษผู้ที่ทำความเสียหายให้แก่ตัวฝายหรือทำนบกั้นน้ำเท่านั้น ซึ่งจะมีการลงโทษด้วยการปรับเงิน หรือให้ซ่อมแซมฝาย ดังดูได้จากข้อความใน คัมภีร์มังรายศาสตร์ที่ว่า “ ผู้ใดใสแพร่อง ถูกฝายหลุ (พัง) หื้อมันแปลงแทน หรือ มัน แปลงบ่ได้ ฝายใหญ่เอาค่าเงิน 110 เงิน ฝายน้อย 52 เงิน ”²

ในแง่ที่ราบเชียงใหม่ ซึ่งจัดเป็นแง่ที่ราบที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีเนื้อที่กว้างใหญ่ที่สุดเป็นอันดับหนึ่งในภาคเหนือ อันเป็นผลให้เมืองที่ตั้งอยู่ในบริเวณนี้เป็นศูนย์กลางของดินแดนแถบนี้กว่าพันปี นับตั้งแต่อาณาจักรหริภุญชัย ที่มีเมืองลำพูนเป็นศูนย์กลาง หรืออาณาจักรล้านนาที่มีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากการที่ที่ราบแห่งนี้มีแม่น้ำทั้งสาย

¹ดูรายละเอียดได้ใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ อ้างใน วันเพ็ญ สุรฤกษ์, พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา และการจัดการเกี่ยวกับระบบชลประทานในภาคเหนือของประเทศไทย, ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, 2528, น. 81.

²ไกรศรี นิมนานเหมินทร์, “ กฎหมายชลประทานของพระยามังราย ”, ชลประทาน : ทัศนะเรื่องในพิธีเปิดอาคารที่ทำการสำนักงานชลประทานที่ 2, (ลำปาง: กิจเสรีการพิมพ์, 2531), น. 82.

หลักและสายรอง และมีการทำระบบชลประทานเหมือนฝายที่มี ระบบเหมือนฝายขนาดใหญ่อยู่ถึง 4 เหมือนฝายด้วยกันคือ ฝายแม่แฝก ฝายแม่ปึงเก่า ฝายแม่แดง และฝายแม่กวง

ในส่วนของชุมชนลวงเหนือได้อาศัยน้ำจาก ระบบชลประทานราษฎร แม่กวง หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่าฝายผาแตก ซึ่งเป็นระบบชลประทานราษฎรหรือระบบเหมือนฝายที่ใหญ่เป็นอันดับที่สาม¹ อย่างไรก็ตามหากมองถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่โครงการแล้วพบว่า ระบบชลประทานแม่กวง เป็นระบบชลประทานที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงสุด เนื่องจากมีค่าเฉลี่ยของผลผลิตข้าวในฤดูกาลทำนปีเป็นจำนวนกว่า 53 ถังต่อไร่ ในขณะที่ระบบเหมือนฝายอื่นๆนั้นมีเพียง 40 – 45 ถังต่อไร่ เท่านั้น โดยเฉพาะชุมชนบ้านลวงเหนือเป็นชุมชนที่อยู่ในเขต ดันน้ำ และยังเป็นที่ยารบคุม จึงมีผลผลิตสูงถึง 60 ถังต่อไร่ในหนึ่งฤดูกาล²

การซ่อมแซมเหมือนฝายในอดีตจัดเป็นงานที่หนักมาก เนื่องจากฝายผาแตกเป็นฝายดันน้ำที่มีขนาดใหญ่ กล่าวคือมีความยาวของสันเขื่อนกว่า 40 เมตร และลึก (สูง) กว่า 8 สอก (ประมาณ 3 เมตร) เป็นฝายดันน้ำที่มีฝายลูกมากถึง 3 ฝาย คือ ฝายป่าตัน หรือฝายเกาะมะตันที่เป็นฝายที่หล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนบ้านลวงเหนือ ฝายเมืองวะ และฝายเปา ชาวบ้านต้องระดมแรงงานสมาชิกผู้ใช้น้ำมาซ่อมแซมคราวละกว่า 1,000 คน³

ถือเป็นการระดมแรงงานที่ใช้แรงงานคนจำนวนมาก ต้องอาศัยแรงงานชาวบ้านตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำที่มีความยาวของลำเหมืองสายหลักกว่า 27.75 กิโลเมตร⁴ มีคนมาร่วมทั้งชาวบ้านในเขต อำเภอ คอยสะเก็ด สันทราย และสันกำแพง ที่ร่วมใช้น้ำจากลำเหมืองสายนี้ โดยจะเลือกระดมแรงงาน จากสมาชิกผู้ใช้น้ำที่ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คราวเรือนละหนึ่งคน หากไม่ว่างสามารถจ้างเพื่อนบ้านมาทำแทนหรือเสียค่าปรับตามอัตราค่าจ้างงานในยุคนั้นๆ โดยมีระยะเวลาของการซ่อมแซม หรือที่เรียกกันว่า “ การตีฝาย ” ประมาณ 1 - 3 วัน

การตีฝายนี้ชาวบ้านจะต้องนำเครื่องมือ อันได้แก่จอบ เสียม มีด และเสียมไม้ไผ่ขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “หลัก” ไปเอง จำนวนหลักจะขึ้นอยู่กับความเสียหายของฝาย และปริมาณการครอบครองที่นาที่ใช้น้ำ ซึ่งมักมีอัตราระหว่าง ไร่ละ 5 – 10 เล่ม ในช่วงของการทำงาน ชาวบ้านจะนำหลักไม้มาตอกเป็นแนวขวางลำน้ำเป็นโครงสร้างหลักของตัวฝาย พร้อมตอกไม้คร่าวติดกับเสาเพื่อเสริมความแข็งแรง จากนั้นจึงนำไม้ไผ่มากรู และอัดด้วยกิ่งไม้ กรวดและทรายให้แน่น ถึงแม้ว่าฝายไม้ดังกล่าว

¹วันเพ็ญ สุรฤกษ์, เรื่องเดียวกัน, น. 197.

²สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดเชียงใหม่, แบบประมวลผลการเก็บรวบรวมข้อมูลระดับหมู่บ้าน 1 2530, เชียงใหม่, 2531 .

³สัมภาษณ์ พอสรีนวล บุญทะจักร อายุ 65 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 30 พฤษภาคม 2539.

⁴วันเพ็ญ สุรฤกษ์, เรื่องเดียวกัน, น. 204.

จะมีปัญหาเรื่องความคงทนแต่ก็มีข้อดีหลายประการที่น้ำสามารถซึมผ่านไปหล่อเลี้ยงที่นาที่อยู่ทางใต้อู่เสมอเป็นต้น

การระดมแรงงานในลักษณะดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพขององค์กรเหมืองฝาย และระบบการระดมแรงงานที่มีประสิทธิภาพขององค์กรชาวบ้านดังกล่าวแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของชาวบ้านและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจากหลายชุมชนและหลายชาติพันธุ์ เป็นความสัมพันธ์ ตามลำนํ้าที่มีสภาพของภูมิประเทศและการมีวิถีการผลิต - วิถีชีวิตเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์

นอกจากนี้แล้ว ชาวบ้านผู้ใช้น้ำยังมีหน้าที่ในการขุดลอกลำเหมืองหลัก หรือที่เรียกว่าการ “ ฮ้องเหมือง ” ที่กระทำเป็นประจำของทุกปี ปีละ 3 ครั้ง ในช่วงก่อนฤดูทำนาคือช่วงเดือนพฤษภาคม ช่วงหลังฤดูทำนาคือช่วงเดือน กันยายน และช่วงทำสวน นาแล้ง คือช่วงประมาณเดือนมกราคม สมาชิกผู้ใช้น้ำของชุมชนจะมาร่วมกันขุดลอกเหมืองหลักของชุมชนครั้งละกว่า 100 คน และใช้เวลาการขุดลอกเพียงคราวละ 2-3 วันก็สำเร็จ

นอกจากการระดมแรงงานผ่านองค์กรเหมืองฝายแล้ว ในงานสาธารณะภายในชุมชนบ้านหลวงเหนือชาวบ้านยังได้มีการระดมแรงงานสมาชิกผ่านระบบหมวดวัดและหมวดบ้าน กล่าวคือภายใต้การแบ่งเขตการปกครองของทางการดังกล่าวหมู่บ้านนั้นเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุด แต่ในความเป็นจริงแล้วภายในชุมชนหมู่บ้านได้มีการจัดระบบการปกครองของตนอยู่เช่นกัน ด้วยเหตุผลทางด้านการจัดการแรงงานของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งก็คือ หมวดวัดและหมวดบ้าน

ในช่วงก่อน 2450 ชุมชนบ้านหลวงเหนือมีหัวหมวดต่างๆอยู่ประมาณ 12 หัวหมวด โดยแบ่งเป็น “หัวหมวดตางเหนือ” 6 หัวหมวด “หัวหมวดตางใต้” 6 หัวหมวด การแบ่งดังกล่าวใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการแบ่ง ส่วนทิศนั้นกำหนดจากการไหลเวียนของน้ำในลำเหมือง ที่กำหนดให้ต้นน้ำเป็นทางเหนือ และปลายน้ำเป็นทางใต้

แต่หมวดจะมีสมาชิกหมวดประมาณ 15-20 หลังคาเรือน แต่หากมีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นมากก็จะมีการตั้งหัวหมวดใหม่ โดยแต่ละหัวหมวดจะมีการเลือกตั้งหัวหน้าหัวหมวดของตนเอง ผู้นำของหัวหมวดชาวบ้านไม่จำเป็นต้องเป็นคนร่ำรวยหรือมีความอาวุโสมากนัก แต่จะเลือกคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถติดต่อกับหัวหมวดอื่นๆ ได้ และสามารถเสียสละเวลาส่วนตัวให้แก่ส่วนรวมได้

หัวหมวดวัดและหัวหมวดบ้านต่างมีขอบเขต และจำนวนสมาชิกเช่นเดียวกันที่ทับซ้อนกันอยู่แม้แต่ผู้นำของหัวหมวดที่ส่วนใหญ่แล้วมักจะทำหน้าที่ทั้งการเป็นหัวหมวดบ้านและหัวหมวดวัดแตกต่างกันเพียงบ้านหมู่ที่ 10 ที่มีลูกหลานของชุมชนอพยพไปอยู่เพื่อขยายที่ทำกินในช่วงก่อนหน้านี้และเข้าร่วมเฉพาะหัวหมวดวัดเท่านั้นเพราะอยู่ต่างชุมชน

อย่างไรก็ดี ความแตกต่างของหัวหมวดทั้งสองอยู่ที่ภาระหน้าที่และผู้นำสูงสุดของหัวหมวด กล่าวคือหัวหมวดบ้านมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยของชุมชนเช่น การดูแลถนนให้สะอาด

การจัดพิธีกรรมระดับชุมชนที่มีใช้พิธีกรรมทางพุทธเช่นงานเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ซึ่งจะมีการระดมแรงงานผ่านหัวหน้าของหัวหมวดต่างๆ และมีแม่บ้าน(ผู้ใหญ่บ้าน) หรือ แคว้น(กำนัน) เป็นผู้นำเชื่อมโยงหมวดต่างๆ

ในขณะที่หัวหมวดวัดมีหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมในพุทธศาสนา เช่นการซ่อมแซมวัด หรือการจัดพิธีกรรมในศาสนาพุทธ และหัวหมวดวัดมีเจ้าอาวาส วัดเป็นหัวงานใหญ่ รองลงมาคือแก่วัดที่จะคอยเป็นผู้ดูแลประสานงานของหัวหมวดต่างๆ ที่จะมีการแจ้งผ่านล่ามวัดที่มีอยู่ 2 คนประจำบ้าน หมู่ 5 และหมู่ 4,10 และมีวาระ 4 ปี¹ นอกจากจะต้องดูแลวัดแล้ว หากมีวัดอื่นๆ จัดงานบุญใหญ่ หรือที่เรียกว่า “งานปอยหลวง” และขอความช่วยเหลือมายังหัววัดศรีมุงเมือง ของชุมชนบ้านหลวงเหนือ นอกจากจะต้องส่งพระไปช่วยประกอบพิธีกรรมแล้ว หัวหมวดต่างๆจะมีการเรียไรเงินบริจาคสิ่งของหรือทรัพย์สิน และส่งคนเดินทางไปช่วยงานตามความสมัครใจ ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นเพศชายเพราะต้องเดินทางต่างถิ่น² ในนามของคณะศรัทธาวัดศรีมุงเมือง ซึ่งส่วนใหญ่จะมีคนไปมากเนื่องจากถือว่าได้เที่ยวพร้อมได้กุศล หรือบางคนอาจได้ทำความรู้จักผู้หญิงต่างชุมชนในงานวัดของชุมชนนั้นๆ

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าความสำคัญขององค์กรทั้งสองนั้นล้วนมีหัวใจหลักอยู่ที่การช่วยเหลือกันประกอบกิจกรรมส่วนรวมที่ไม่สามารถอาศัยแรงงานผู้หนึ่งผู้ใดเพียงคนเดียว ความร่วมมือดังกล่าวหาได้เกิดจากความสมัครใจแต่เพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการจัดตั้งระบบการระดมแรงงานอย่างเป็นระบบที่ดึงให้ทุกครัวเรือนมีความรับผิดชอบในชุมชนของตน อันแสดงถึงความเข้มแข็งและพลังของชุมชน

นอกจากนี้การประกอบกิจกรรมร่วมกันยังส่งผลให้ชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่ตลอดเวลา และก่อให้เกิดพลังในการก้าวไปสู่อนาคตอย่างมั่นคง ยิ่งไปกว่านั้น กิจกรรมการออกช่วยงานทางศาสนา ต่างชุมชน ก็สะท้อนให้เห็นระบบความร่วมมือในระดับมหภาคที่ชุมชนต่างๆ มีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งนำไปสู่การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นในลักษณะของเครือข่ายอีกด้วย และจากที่กล่าวมาจึงไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า ในโครงสร้างทางสังคมของชุมชนบ้านหลวงเหนือ วัดก็คือศูนย์กลางของชุมชนนั่นเอง

นักวิชาการตะวันตกหลายท่านเช่น Landon และ Biancharo เคยกล่าวว่าวัดนั้นเป็นศูนย์กลางของชุมชนคนไทย³ วัดเป็นสถานที่ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือมากที่สุด เป็นแหล่งที่มอบอุดมการณ์การดำรงชีวิตให้กับชาวบ้านเนื่องจากคำสอนของพุทธศาสนาที่เน้นการสอนการดำรงชีวิตให้มี

¹สัมภาษณ์ นายแสหน้ พิศรคน อายุ 67 ปี มัคทายกวัดศรีมุงเมือง ต.หลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

²สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกา วรรณ เจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง อายุ 67 ปี วันที่ 23 พฤษภาคม 2539

³ไมเคิล มอร์แมน , “ วัดบ้านปิงศูนย์กลางสังคมหมู่บ้านไทลื้อ ”, สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2513 , น. 51.

ความสงบสุขอันเกิดจากความเมตตาและการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ที่ชาวบ้านได้รับรู้ผ่านทาง การบวชเรียน ที่มีประเพณีการบวชในวัยเด็กของเด็กเพศชายตั้งแต่อดีตกาล หรือผ่านการเทศน์ของพระในช่วงวันพระ ที่ชาวบ้านมากมายต่างมาทำบุญที่วัด

ชาวบ้านมาทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครัวเรือน ความสบายใจจากการได้รับพร ทั้งยังเชื่อว่าการทำบุญก่อให้เกิดความมั่งคั่งในทรัพย์สมบัติ และเพื่อความมั่งคั่งของชีวิตที่ดีทั้งในชาตินี้และชาติหน้า นอกจากนี้ไม่ว่าจะในชุมชนไทลื้อ หรือไทยล้านนา วัด ยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของชุมชน เป็นหน้าตาของชาวบ้าน ดังดูได้จากการที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนมักช่วยกันบริจาคเงินทองเพื่อสร้างวัดของตนให้ใหญ่โต การที่พระในวัดปฏิบัติตนเสื่อมเสีย ก็เป็นสิ่งที่ชาวบ้านมองว่าเกิดความอับอายแก่ชุมชน²

วัดประจำชุมชนบ้านลวงเหนือมีชื่อว่า วัดศรีมุงเมือง สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกตั้งแต่สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ชาวบ้านเล่าว่า ปู่ย่าตายาย ได้เล่าสืบต่อกันมาว่า แต่เดิมวัดแห่งนี้มีที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของ บริเวณวัดปัจจุบัน ซึ่งต่อมาได้สร้างโรงเรียนขึ้นที่บริเวณนั้นแทน และมีหลักฐานที่หลงเหลือเป็นเศษอิฐ และต้นโพธิ์ขนาดใหญ่กว่า 6-7 คนโอบ ซึ่งในช่วงย้ายวัดดังกล่าว ชาวบ้านทั้งชุมชนต้องช่วยกันขนย้ายกว่า 2 เดือนทั้งที่มีระยะห่างเพียง 100 เมตร³

ชาวบ้านกล่าวว่าครูปานินตาเจ้าอาวาสองค์แรกเป็นผู้ทำการระดมแรงงานชาวบ้านย้ายวัดช่วงประมาณ พ.ศ. 2400⁴ และอาจเป็นการย้ายวัดมาสู่บริเวณวัดร้างอีกแห่งหนึ่งเนื่องจากภายในวัดมีองค์พระเจดีย์พบว่าเป็นศิลปะ พม่า⁵ ที่เคยยึดครองดินแดนแถบนี้เมื่อกว่า 200 ปีก่อนและเก่าแก่กว่าช่วงของการย้ายวัด การย้ายวัดในครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงบารมีของเจ้าอาวาสในยุคหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพอย่างสูง สามารถระดมแรงงานชาวบ้านในงานสาธารณะที่ต้องใช้แรงงานสูงสุดในยุคนั้นอีกด้วย

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้านลวงเหนือในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2460 คล้ายคลึงกับการประกอบพิธีกรรมของชาวไทยวนหรือชาวสิบสองปันนาโดนทิ้งไปที่มีทั้งพิธีสงเคราะห์ บูชาข้าวลดเคราะห์ สืบชะตา บูชาเทียน หรือพิธีदानข้าวใหม่อันหมายถึงการนำข้าวเข้าวัดหลังฤดูกาลผลิตเพื่อความเป็นสิริมงคล และเพื่อให้พระเณรมีข้าวฉันท์ พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านจัดสืบต่อกันมาแต่อดีตและมีหน้าที่ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ใน

¹ สัมภาษณ์ พ่อนวล ไบคอกแก้ว อายุ 75 ปี วันเดียวกัน.

² ฝั่งอ้าง, น. 85.

³ สัมภาษณ์ สงวน บัวจันทร์ อายุ 61 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะแกเค็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 2 มกราคม 2541.

⁴ สัมภาษณ์ พ่อนวล ไบคอกแก้ว อายุ 75 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะแกเค็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2541.

⁵ รัตนพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ ราษฎร อุณาต, เรื่องเดียวกัน, น. จ.

สังคม และส่งเสริมความร่วมมือในกิจกรรม สาธารณะ ต่างๆของชุมชน โดยมีความเชื่อในศาสนาพุทธ เป็นสิ่งที่คอยค้ำจุน

อย่างไรก็ตามนอกจากวัดจะทำหน้าที่การเป็นศูนย์กลางในการจัดพิธีกรรมต่างๆ แล้วในอดีตวัด ยังทำหน้าที่ของการเป็นแหล่งให้การศึกษาของชุมชนตามประเพณีเก่าแก่ของไทยลื้อหรือที่เรียกว่า ประเพณีสิบห้า ข้อที่สองระบุว่า “ ครั้นใครมีลูกชายอายุสิบปีพอคิดแล้วต้องได้เข้าวัดไปบวชเป็น สามเณร ตามนาบุญไผ่มัน (ไครมัน) ครั้นอายุพอถึงชาว (ยี่สิบ) ปีแล้ว ถ้าหากมีใครบวชเป็น พระภิกษุ ก็ตามใจไผ่มัน ห้ามมีชื่อเล่นข้างเกาสาว และทำการค้าขายต่าง ๆ ”¹

แต่เดิมภายในชุมชนบ้านหลวงเหนือมีวัดเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่นุครหลานของชุมชนคือ วัดศรีมงคลเมืองซึ่งถือเป็นวัดใหญ่ในแถบนั้น เด็กๆ จะ ได้รับการศึกษาภายในวัด ภายใต้การควบคุม ของเจ้าอาวาสจนเมื่ออายุถึงเกณฑ์ พ่อแม่ก็ส่งเข้าบวชเป็นสามเณรในวัดดังกล่าว ดังพบว่าชาวบ้าน รุ่นเก่า ๆ มักมีคำนำหน้านามเป็นพ่อน้อย อันหมายถึงผู้ที่ผ่านการบวชเป็นสามเณร หรือพ่อหนาน อันหมายถึงผู้ที่ผ่านการบวชเป็นพระเกือบทุกคน ยกเว้น ผู้ที่ยากจนจริงๆ และไม่สามารถส่งลูกเข้า บวชได้เพราะหมายถึงการขาดแรงงานในภาคเกษตรกรรม และไม่สามารถผลิตข้าวได้พอเพียงต่อ การบริโภค แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก

หลังการบวชเด็กๆ จะได้รับการศึกษา การศึกษาที่สำคัญได้แก่การเรียนภาษาพูด - ภาษา เขียนซึ่งในช่วงก่อนพ.ศ. 2464 หมายถึงการเรียนอักษรวิธีของล้านนาไทยจนอ่านออกเขียนได้ หรือ การได้รับการอบรมสั่งสอนระเบียบวินัย กิริยามารยาท จากพระ² ตลอดจนได้เรียนรู้คำสั่งสอนของ พุทธองค์ตลอดจนความรู้ต่างๆที่จารึกในใบลานและปี่ปสาหรือหนังสือที่ทำจากกระดาษสา แล้วยัง หมายถึงการยอมรับของสมาชิกภายในชุมชนว่าเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณ เนื่องจากเป็นความเชื่อของ ชาวพุทธ โดยทั่วไปว่าบิดามารดาจะไม่ต้องตกนรก นอกจากนี้ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนยังได้รับการยอมรับ ในแง่ของการเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีศีลธรรม แม้แต่ในผู้นำของชุมชนก็ต้องเป็นผู้ที่ เคยผ่านการบวชเรียนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามนอกเหนือไปจากความเชื่อเรื่องพุทธศาสนา ชุมชนไทลื้อบ้านหลวงเหนือยังมี ระบบความเชื่อเรื่องผีของบรรพบุรุษที่ก่อตั้งชุมชนที่เป็นระบบความเชื่ออีกระบบหนึ่งที่เชื่อม โยง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ผีเสื้อบ้านหรือที่ชาวบ้านเรียกสั้นๆว่า “เสื้อบ้าน” ถือได้ว่าเป็นผีที่ชาวบ้านเคารพและมี อำนาจสูงสุดของชุมชนชาวบ้านเชื่อว่า เป็นผีของบรรพบุรุษของชุมชนที่สิงสถิตอยู่ ณ เสาหลักบ้าน อันเป็นการจำลองระบบความเชื่อจาก ระบบผีของเมือง หรือ ผีเสื้อเมืองที่สิงสถิตอยู่ ณ เสาหลักเมือง

¹ข้ามหาคำมูล หน่อคำ อดีตเจ้าเมืองแพร่, รัตบ้าน12 กลองเมือง14, แปล โดยทวี สว่างปัญญากร, น. 5.

²ไพโรธ เลิศพิริยภมล, “พุทธศาสนากับการศึกษาของเขาวชนในล้านนาไทย”, พุทธศาสนาในล้านนา ไทย, องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, 2523), น. 172.

ชาวบ้านเชื่อว่าผีเสื้อบ้านเป็นผีที่คอยปกป้องรักษาลูกหลานของชุมชน ให้อยู่ดีมีสุข นอกจากนี้ หากมีผู้ใดออกเดินทางไกล เชื่อกันว่าผีเสื้อบ้านจะติดตามสมาชิกของชุมชนผู้นั้นไปเพื่อปกป้องรักษาให้อยู่รอดปลอดภัย บางคนจะต้องไปเกณฑ์ทหารก็ยังมีมาบอกกล่าวและขอให้ผีเสื้อบ้านช่วยเหลือรอดพ้นจากการถูกเกณฑ์

อย่างไรก็ดีหากใครทำสิ่งที่ไม่ดีงามก็เชื่อว่าจะต้องถูกลงโทษ ซึ่งชาวบ้านนั้นเชื่อว่า ผีเสื้อบ้านนั้นอยู่ทุกหนแห่งของชุมชนใครทำอะไรย่อมรู้ทั้งหมด เช่นถ้าใครชอบลักเล็กขโมยน้อยก็อาจถูกลงทัณฑ์ให้เจ็บป่วยเป็นโรคร้ายต่างๆ นานา อันแสดงให้เห็นถึงอำนาจในการดูแลสังคมของชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ในทุกๆ ปี เมื่อถึงวันที่ 16 เมษายน อันถือเป็นวัน “ปากปี” หรือวันขึ้นปีใหม่ตามการนับวันเดือนปี ของภาคเหนือ ชาวบ้านจะมีการจัดพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ภายในพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้านทุกครัวเรือนต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมพิธีครัวเรือนละ 1 คน และจะต้องรวบรวมอาหารคาวหวานเช่น ข้าวตอก ดอกไม้ เหล้า ผลไม้ต่างๆ ขนม หมูและไก่² เพื่อเซ่นไหว้ผีเสื้อบ้าน แม้แต่บุคคลที่เป็นคนจากต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาอาศัยในชุมชนแห่งนี้ ล้วนต้องมีหน้าที่เข้าร่วมหรือมอบปัจจัยต่างๆ ในพิธีดังกล่าว

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและยอมรับนับถือในผีเสื้อบ้านที่เป็นบรรพบุรุษของชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การให้ทุกครัวเรือนเคารพในความเป็นชุมชนนั่นเอง นอกจากนี้แล้วยังหมายถึงการเสริมสร้างความสัมพันธ์การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

ภายในพิธีดังกล่าวชาวบ้านจากทุกครัวเรือนจะไปชุมนุมที่ “เสาหลักบ้าน” ที่เชื่อกันว่าเป็นที่สถิตย์ของผีเสื้อบ้านเป็นผีบรรพบุรุษหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ป้อเก๊าเหม่เก๊า”³ ซึ่งอยู่บริเวณด้านข้างวัดศรีมุงเมือง โดยการทำพิธีนี้ชาวบ้านจะรวมตัวกันภายในบริเวณหอประชุมของโรงเรียนบ้านหลวงเหนือซึ่งอยู่ติดกับเสาหลักบ้านทางทิศใต้

กำนันหรือผู้นำชุมชนเป็นประธานในพิธี ทำพิธี บวงสรวง ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษชุมชน พร้อมทั้งนิมนต์พระสงฆ์มาทำบุญสืบชะตา อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการผสมผสาน และทับซ้อนกันระหว่างอำนาจในพุทธศาสนาและอำนาจในระบบความเชื่อเรื่องผีที่เกื้อกูลกันอยู่ เนื่องจากภายในวัดเองก็จะมีศาลผีเสื้อวัด ที่จะคอยปกป้องรักษาวัด (หากใครจะประกอบกิจกรรมที่วัดก็จะต้อง

¹ สัมภาษณ์ นางพิมพ์พา มโนวงศ์ อายุ 54 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 10 กันยายน 2539.

² สัมภาษณ์ พ่ออุ๋น อนุสา อายุ 79 ปี และ แม่อุ๋นอนุสา อายุ 78 ปี ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต. หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 1 มีนาคม 2539.

³ สัมภาษณ์ พ่อหนานสุชาญ รัตนประทุมชัย อายุ 68 ปี อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีมุงเมือง บ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 15 พฤษภาคม 2539.

บอกกล่าวแก่เสื้อวัด)¹ และไม่ใช่วัฒนธรรมที่ใหม่เลยเนื่องจากปรากฏอยู่ใน “รีตบ้านสิบสอง” ข้อที่ 3 และข้อที่ 4 ดังต่อไปนี้

- “ สาม ครั้นถึงขวบปีไหน ต้องได้เลี้ยงบ้านเคื่อนิ่ง นำหมูฆ่าไก่ เลี้ยงหุด ฮาย
พายเหล่า ท้อแก่ เทวคาบ้านและปลุกตั้ง เข้าบ้าน คนนึ่ง ”
- “ ลี ขวบปีไหน ต้องได้นิมนัตต์เจ้า สามเณร เข้ามา สังฆกรรม ทำบุญสืบชะตา
ใจบ้าน เคื่อนิ่ง ”²

นอกจากนี้แล้วหากเปรียบกับเมืองต่างๆของล้านนา สิบสองปันนา และอีกหลายเมืองในดินแดนแถบนี้ก็พบว่าล้วนมี พิธีเสื้อเมือง ที่สถิตอยู่ที่เสาหลักเมือง คอยปกป้องรักษาเมืองอยู่ ดังนั้นจึงอาจมองได้ว่าระบบพิธีเสื้อบ้านนั้นก็คือ ระบบการควบคุมความประพฤติคนในสังคมที่มาจากรากฐานทางวัฒนธรรมเดียวกัน

จากองค์ภายในชุมชนที่เข้มแข็งดังกล่าวประกอบกับระบบการระดมแรงงานตามประเพณีที่ยังคงมีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจของชาวบ้านในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงเป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง และระบบเศรษฐกิจเงินตรายังคงไม่มีผลต่อชุมชนมากนัก ทุกครัวเรือนต่างมีก็ทอผ้าบริเวณใต้ถุนเรือนเพื่อทอผ้าไว้ใช้เอง (และพึงหมกความนิยมหลังปีพ.ศ.2500³) โดยผ้าที่สวมใส่มักเป็นผ้าฝ้ายที่ปลูกในบริเวณที่ดอนเนื่องจากเป็นพืชที่ไม่ต้องการน้ำมาก

ในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2460 ชาวไทลื้อบ้านหลวงเหนือยังคงมีวิถีชีวิตภายใต้การพึ่งพาตนเองเป็นหลักมีการทอผ้าเส้นลายน้ำไหล ย้อมสีดำหรือสีคราม อย่างในสิบสองปันนา และใช้ผ้าที่เรียกว่า “ผ้าสีแฉ่ง” (ผ้าสีมุม) เคียนหัวสีขาวทั้งชายหญิงใช้สวมใส่ (เคียนหัว) เวลาออกทำงานเพื่อกันแดดแทนหมวกและใช้ซับเหงื่อตามใบหน้า นอกจากนี้การแต่งกายของผู้หญิงนิยมสวมเสื้อปักมีสายหน้าเฉียง มาผูกติดกันด้วยตรงมุมด้านซ้ายหรือขวา เรียกว่า “เสื้อปัก” สีดำหรือสีครามตัวเสื้อรูป เหวลอยชายเสื้อยกลอยขึ้นสองข้าง ทรงผมนิยมการม้วนผมเป็นวงกลมเรียก “มวยว่อง” สำหรับชุดแต่งของผู้ชาย มีการแต่งกายสองรูปแบบ แบบแรกสวมผ้าค้อยผืนเดียวเพื่อโชว์ลายสักที่นิยมสักกันมากใน

¹ สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกา วรรณ เจ้าอาวาสวัดศรีมงคลเมือง อายุ 67 ปี วันที่ 23 พฤษภาคม 2539.

² เจ้ามหาคำมูล หน่อคำ อดีตเจ้าเมืองแซ่, รีตบ้าน 12 คลองเมือง 14, แปล โดยทวี สว่างปัญญางกูร, น. 1.

³ สัมภาษณ์ แม่สารคำ บุญชุ่มใจ อายุ 62 ปี ราษฎรหลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.

เชียงใหม่ วันที่ 25 กรกฎาคม 2539.

ช่วงก่อนปีพ.ศ.2460¹ แบบที่สองสวมเดี่ยวสะคอ (คล้ายกางเกงขาก้วย) สีส้มหรือสีคราม ส่วนเสื้อ นิยมสวมเสื้อเอวลอยสีส้มหรือสีครามเช่นกัน²

แม้แต่การแพทย์ก็มักอาศัยหมอของชุมชนเองที่มีทั้งหมอยา ที่ใช้ยาสมุนไพรรักษาและหมอ เป่าที่ใช้คาถาในการรักษา เครื่องใช้ภายในครัวเรือน และเครื่องมือจับปลาต่างๆ ก็ใช้ภาชนะจักรสาน จากไม้ไผ่เป็นหลัก³ บ้านเรือนสร้างได้ด้วยการแลกเปลี่ยนแรงงานมืออยู่ด้วยกันสองลักษณะ ลักษณะแรกเป็นบ้านทรงไทลื้อแบบในสิบสองปันนาหาแต่มีจำนวนหน้าต่างที่มากขึ้นจากการอพยพมาอยู่ในเขตที่อบอุ่นกว่า

การค้าของชุมชนมีเพียงการเริ่มต้นของการค้าวัวต่างที่เฟื่องฟูอย่างมากในภาคเหนือหลังปี พ.ศ. 2443⁴ ซึ่งการค้าวัวต่างในช่วงแรกๆ เป็นการค้ากับเมืองพร้าวผ่านสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ของชาวพร้าวที่มาแต่งงานอาศัยอยู่ที่ชุมชนบ้านลวงเหนือ คือนายตีบ บุญเรืองยา ที่มีบิดาเป็นชาว เมืองพร้าว และโดยปรกติกักมักเดินทางไปเมืองพร้าวเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง⁵ เนื่องจากที่นาชุมชนเริ่มไม่ พอเพียงและเป็นผลให้น้องของนายตีบหลายคนย้ายไปบุกเบิกที่ทำกินที่เมืองพร้าว การเดินทาง ต้อง ใช้เส้นทางเดินเท้าที่ใช้เวลาประมาณ 1 คืน 2 วัน ออกเดินทางช่วงเช้าจากชุมชนบ้านลวงเหนือ พัก ค้างแรมที่บ้านโหล่งขอด 1 คืน ก่อนถึงเมืองพร้าวในเย็นของวันถัดมา นายตีบซึ่งเป็นผู้เริ่มทำการค้า วัวต่างระหว่างบ้านลวงเหนือกับเมืองพร้าวนี้ภายหลังได้เป็นผู้นำที่เป็นทางการของชุมชนดังจะกล่าว ต่อไป

การเมืองการปกครองของชุมชน

แต่เดิมชุมชนบ้านลวงเหนือเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเป็นอิสระในการปกครองตนเองสูง ผู้นำของชุมชนคือ “แก่น้ำ” ซึ่งทำหน้าที่คล้ายผู้ใหญ่บ้าน และ “แคว่น” ทำหน้าที่คล้ายกำนัน แก่น้ำ บ้าน เป็นผู้ที่ชาวบ้านเลือกกันเอง ในขณะที่ตำแหน่งแคว่นนั้นช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เจ้า เชียงใหม่ส่งเจ้าระคับต่างมาปกครองคือเจ้าพุทธวงศ์

¹ สัมภาษณ์ พ่อโสภณ บัวเย็น อายุ 66 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 25 มกราคม 2541.

² สัมภาษณ์ แม่จันทร์นวล บุญเพิ่มพูน อายุ 69 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 10 กรกฎาคม 2539.

³ สัมภาษณ์ สวงวน บัวจันทร์ อายุ 60 ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 9 มีนาคม 2540.

⁴ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, เรื่องเดียวกัน, น. 63.

⁵ สัมภาษณ์ แม่Nilคำ บุญเรืองยา อายุ 68 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 18 กันยายน 2540.

แต่อย่างไรก็ดีชุมชนก็ยังคงมีอิสระในการปกครองตนเองสูง และรัฐมิได้เข้ามาก้าวก้าวยการปกครองภายในชุมชนเหนือแทรกแซงชุมชนมากมายนัก นอกจากการจัดเก็บภาษี

ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนดวงเหนือในขณะนั้นได้แก่ แสนเคชะ นอกจากแสนเคชะจะเป็นทำหน้าที่เป็น แก่บ้าน แล้วชาวบ้านยังนับถือในฐานะของการเป็นแพทย์แผนโบราณ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวบ้านเลือกท่านเป็นผู้นำชุมชน เนื่องจากการเป็นแพทย์นั้นหมายถึงผู้ที่มีความรู้มาก สามารถช่วยเหลือให้ผู้ป่วยหายจากความเจ็บปวด หรือให้ชีวิตใหม่แก่ผู้ที่ป่วยหนัก ในขณะที่ชาวบ้านที่ทำการรักษาต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในแพทย์อย่างมาก

จุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามากระทบชุมชนเริ่มเกิด ภายหลังจากการดำเนินนโยบายตั้งอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเริ่มจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลตั้งแต่พ.ศ. 2437 แบ่งเขตการปกครองเพื่อตั้งอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ตั้งอาณาจักรล้านนาเป็น มณฑลพายัพ ครอบคลุมพื้นที่เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย เมืองลำพูน เมืองลำปาง เมืองแพร่ เมืองน่าน และเมืองเงิน¹ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2440 เพื่อเป็นแบบแผนการปกครองทั่วพระราชอาณาจักร

ผลที่ตามมาคือมีการขยายอำนาจรัฐสู่ท้องถิ่นด้วยการจัดตั้งเขตการปกครองออกเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านตามลำดับ โดยที่ว่าการอำเภอคอยสะเก็ดก่อตั้งในปี พ.ศ. 2445 พร้อมกับที่หมู่บ้านต่างๆถูกจัดระเบียบการปกครองให้อยู่ในเขตหมู่บ้าน และหลายหมู่บ้านรวมเป็นตำบล ที่ขึ้นต่ออำเภอ และจังหวัด รัฐส่งตัวแทนเข้าปกครองในระดับอำเภอขึ้นไป ในขณะที่ในระดับตำบล ลงมามีการให้ชาวบ้านเลือกผู้นำของตนเอง เป็นผลให้ชุมชนยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนมากนัก เนื่องจากรัฐไทยนั้นต้องการเพียงการเอาทรัพยากรจากชุมชน มิได้ต้องการแทรกแซงโครงสร้างทางการเมืองปกครองดั้งเดิมของชุมชน ชุมชนยังคงดำรงอยู่อย่างมีอิสระ แต่มีหน้าที่ส่งส่วยให้รัฐ

หลังจากก่อตั้งอำเภอคอยสะเก็ด รัฐได้เริ่มเชื่อมโยงอำนาจและเตรียมการตั้งทรัพยากรจากชุมชนด้วยการเริ่มตัดถนนเชื่อมโยงระหว่างอำเภอคอยสะเก็ดและ จังหวัดเชียงใหม่ โดยในปี พ.ศ. 2446 เจ้าแก้วนารัฐ ซึ่งขณะนั้นมีตำแหน่งเป็นเจ้าราชวงศ์ ในเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่แปด² ได้ทรงเป็นองค์ประธานในการตัดถนนทางสู่อำเภอคอยสะเก็ด และต่อมาในปี 2448 ได้ทรงซ่อมแซมถนนสายดังกล่าว ถือเป็นถนนที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับเมืองสายแรกๆ ก่อนที่ในปีพ.ศ. 2451-2452 เจ้าแก้วนารัฐ ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็น ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร

¹จุลชีพ มูลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516), น. 229.

²สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานล้านนาไทย (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2515), น. 634.

เชียงใหม่ ทรงเป็นประธานตัดถนนสาย แอร์ริม สันทราย แม่ฮอน แม่วาง ท่าช้าง¹ ซึ่งถนนเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งผลให้รัฐและนายทุน เข้ามามีอิทธิพลกับชุมชนมากขึ้น อยู่ใกล้กับชุมชนมากขึ้นผ่านการคมนาคมที่สะดวก และยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชน ด้วยการเป็นเส้นทางการค้าเชื่อมโยงตลาดกับชุมชน รองรับการผลิตผลทางการเกษตรของชุมชนในอนาคต

นอกจากนี้ นโยบายต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนยังได้แก่ พระราชบัญญัติออกตราจองชั่วคราว ร.ศ.124 ที่ประกาศบังคับใช้ในปี พ.ศ.2449 ที่กำหนดให้มีการออกเอกสารสิทธิแก่ที่ดินทำกินเป็นครั้งแรกซึ่งในเบื้องต้นนี้คือการออกใบจอง มีผลให้ที่ดินกลายเป็นสินทรัพย์ส่วนบุคคลจากที่แต่เดิมเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของครัวเรือนและชุมชนที่ทำกินร่วมกันและส่งผลกระทบต่อปัญหาที่ทำกินดังจะกล่าวต่อไป และในปี พ.ศ.2456 รัฐยังได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุลพระพุทธศักราช 2456² ที่กำหนดให้ผู้ที่มาติดต่อทำเอกสารราชการทุกคนต้องใช้ชื่อที่มีนามสกุล และสมาชิกของครัวเรือนต่างๆ ต้องมีนามสกุล เพื่อเป็นการเตรียมการ ก่อนการทำสัมโนครัวในอนาคต

นามสกุลของชาวไทลื้อบ้านดงเหนือนั้นมักจะขึ้นต้นด้วยตัว “บ” ทั้งหมด เช่น บุญเรืองยา บุญชุ่มใจ ใบแสง ใบดอกแก้ว ใบสุขันธุ์ บัวคำ บัวเย็น บัวแก้วเกิด ซึ่งสาเหตุมาจากการที่ทางอำเภอแนะนำเพื่อสะดวกกับการปฏิบัติหน้าที่ของทางอำเภอ ซึ่งในอำเภอใกล้เคียงก็ได้รับการแนะนำเช่นเดียวกัน เช่นตำบลป่าป้อองใช้ตัว “พ” นำหน้าอันได้แก่นามสกุล พรหมกันทา พรหมชัดแก้ว และพاجرทิส หรือตำบลสันปุลเลย์ใช้นามสกุลที่มี “ค” นำหน้าเช่น คำราพิศ เครื่องคำ คำอดทน และคำชมพู่เหล่านี้เป็นต้น³ แต่อย่างไรก็ดีการตั้งชื่อนามสกุลต่างๆเหล่านี้รัฐได้กำหนดให้สืบทอดทางฝ่ายชายตามลักษณะสากลในต่างประเทศ ซึ่งเป็นการเพิ่มเติมจากการนับญาติทางฝ่ายหญิงผ่านระบบผีปู่ย่า และภายหลังชาวบ้านต่างให้ความสำคัญกับญาติทั้งสองสายอย่างเท่าเทียมกัน

ถึงแม้ว่าการดำเนินนโยบายต่างๆ เหล่านี้ ยังคงไม่มีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนมากนักในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2460 แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในระยะยาว ที่สามารถมองเห็นผลจากความเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนหลังปีพ.ศ. 2460 โดยเฉพาะการออกเอกสารสิทธิที่ดินให้กับชุมชนที่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรของชุมชนดังจะกล่าวต่อไป

การเปลี่ยนแปลงในช่วงหลัง พ.ศ.2460 นี้ผู้วิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมิได้เกิดขึ้นจากการกระทำของรัฐเท่านั้น เพราะในขณะเดียวกันชุมชนเองก็มีการปรับตัวครั้งใหญ่เนื่องจากการ

¹เพ็งอ้าง, น. 640.

²พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระพุทธศักราช 2456, อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พลโท อรรถ ศศิประภพ(กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯการพิมพ์ , 2515), น. 1.

³สัมภาษณ์ กำนัน ประดิษฐ์ บัวคำ อายุ 43 ปี กำนันตำบลดงเหนื่อจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 27 กันยายน 2540.

ลดลงของทรัพยากรภายในชุมชน การปรับตัวดังกล่าวกระทำในหลายระดับ หลายทิศทาง กล่าวคือ มีการปรับตัวทั้งในระดับภายในชุมชน และในระดับภายนอกชุมชนภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกล และการมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและกลุ่มทุน

นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้แสดงออกเด่นชัดผ่านตัวแทนของชุมชน ที่หมายถึงผู้นำที่เป็นทางการของชุมชนที่ได้พยายามสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในหลายมิติ หลายระดับ เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกภายในชุมชน และเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

ภายใต้พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยแบ่งช่วงเวลาการศึกษาผู้นำออกเป็น 3 ช่วงเวลาดังกล่าว คือ 1. ช่วงที่ชุมชนยังคงอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ ตั้งแต่ พ.ศ.2460 ไปจนถึงช่วงก่อน พ.ศ. 2500 2.ช่วงที่ชุมชนอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์คือช่วงหลังปีพ.ศ. 2500 ไปจนถึงช่วงก่อนปี 2525 และ 3.ช่วงหลังปี 2525 – 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันกับเมืองอย่างแนบแน่น มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค พัฒนาเส้นทางคมนาคม และระบบการสื่อสาร - การรับรู้ข่าวสารครั้งใหญ่ ประกอบกับเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ก็เปลี่ยนแปลงอย่างมากเป็นผลให้เมืองมีอิทธิพลกับชุมชนมากขึ้นและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนต้อง เกี่ยวพันกับภาวะเศรษฐกิจของเมือง ชาติ และ โลกมากขึ้นเรื่อยๆ